

III/8 Deklinace s vnitřním modulem konjugačním: PARTICIPIA & NOMINA VERBALIA

Za deklinaci s vnitřním modulem deklinačním jsme v předchozí kapitole označili jistý zvláštní případ dvousložkového (komplexního) skloňování. V něm přestal být relevantní výklad postavený na sřetězení morfů, jež všechny jsou v systému schopné i samostatného uplatnění, a klíčovým se stal naopak prostý protiklad morfu složeného (příznakového) a jednoduchého (nepříznakového), jež oba se jako koncovky připínají ke stejnému morfu kmenovému a obsluhují stejné kategorie deklinačního paradigmatu adjektiva. Mluvíme-li zde v kapitole 8 o deklinaci s vnitřním modulem konjugačním, činíme tak spíše z touhy po rétorické, figurální symetrii než z přesvědčení o strukturální analogii. Potřebujeme na závěr knihy o jménu vyložit ohýbání participií, u nichž je «gramatická» informace rozložena mezi morf koncovkový (může být i komplexní, protože se připouští též složené skloňování) a morfy kmenové (které tvoří komplexy velmi často), a to ze slovesné kmenotvorby druhotné (II/3) i prvotní (II/4). Slovesný charakter kmenového komplexu je tak silný, že může zásadně zúžit rozsah deklinačního paradigmatu, případně i deklinaci zcela odstranit — podle toho, v jakém právě vystupuje syntagmatickém vztahu, ve všech syntagmatických vztazích však nese vždy stejnou paradigmatickou charakteristiku. Participia můžeme pokládat za zvláštní lexikálně-gramatický okruh: představují zúžení okruhu VERBUM (vyžadují lexikální totožnost upřesněnou jistými aspekty) a zároveň rozšíření okruhu NOMEN (využívají gramatickou kategorii pádu, leč dokáží ji i popřít, čímž vzniká zvláštní definiční obor, kde máme vedle zavedených pádů nový pád vskutku «nulový», signalizující, že pádové séma by se mohlo uplatnit, ale neděje se tak). V následujícím výkladu probereme nejprve participia agentivní (8.1) a potom deagentivní (8.2). Podíváme se na slovesná adjektiva (8.3) a substantiva (8.4), zvláště ve vztahu ke slovesným morfům druhé až čtvrté hierarchické vrstvy (celkové podání děje, upřesnění jeho platnosti a reflexivita ve všech svých možných významech, cf. II/1.4.6–7, 2.2). Na závěr objasníme systémové interakce jmenné koncovky a zvrátneho morfu *si* (8.5).

8.1 Agentivní participia

Tato participia dokáží nahradit uerbum finitum v syntaktické roli predikátu, vyvolávají reakci k předmětu a dovedou vyjádřit kongruenci s podmětem. Centrální případ představují participia s kmenotvornými formanty *-nt-* a *-us-*, schopná vystupovat ve dvou syntaktických rolích, jako predikát a jako kongruentní atribut, vždy uchovávající reakci výchozího VF. Periferní jsou participia s kmenem na *-dam-*. Vystupují pouze jako doprovodný predikát k predikaci hlavní při splnění jistých podmínek a rovněž uchovávají slovesnou reakci. Transperiferní a zcela marginální jsou participia na *-in-*, jež vyjadřují doprovodnou predikaci u několika málo sloves ve velmi zvláštním sémanticko-syntaktickém kontextu a původní slovesnou reakci mění.

8.1.1 Participia s formantem *-nt-* se odvozují od kmenů IND.PRAES a FUT, participia s formantem *-us-* od kmenů IND.PRAET a FREQ. Budeme je značit P1 IND.PRAES, P1 FUT, etc. Jejich sématickou charakteristiku jsme podali již v knize II/1.3.3, 1.4.2–5, zde pouze připomeneme. Agentivnost těchto participií spočívá v tom, že děj výchozího slovesa podávají jako aktuálně probíhající (formant *-nt-*) nebo proběhnuvší a nyní se projevující svými následky (formant *-us-*), přičemž za konatele děje je označen ten syntaktický člen, se kterým je participium kongruentní, at' již v postavení přísudku, nebo přívlastku. Základní dvojici tvoří participia P1 IND.PRAES a P1 IND.PRAET. Jejich protiklad je aspektuální, popisujeme jej jako “procesuálnost” (stav probíhajícího děje, obecně bezčasí, situačně současnost; nepříznačkový

případ) :: “perfektivita” (stav po proběhnutí děje, situačně předčasnost; příznakový případ). Tento protiklad lze vnořit do širší škály «časů», totiž sémat modálně nevýrazných, P1 FUT :: P1 IND.PRAES :: P1 PRAET :: P1 FREQ, přičemž PRAES $\cong$ PROC a PRAET $\cong$ PERF. Participium P1 FUT podává séma bezčasové aktuálnosti děje s příznakem “hodlá”, participium P1 FREQ podává séma završené aktuálnosti s příznakem “opakovalo se / probíhalo intenzívně”.

Kmenotvorbu P1 jsme vyložili v II/3.2.5, 3.2.7. Připomeňme, že před *-nt-* se uplatní všechny konjugačně-paradigmatické formanty, jež tvoří IND.PRAES, tedy *-a-*, *-ĭ-a-*, *-i-*, *-o-*, přičemž konkatence */o-&-nt-/* dává stejný výsledek jako */a-&-nt-/*, totiž */-ant-/*. Segment */-int-/* se vyskytuje též v P1 FUT, které se od P1 PROC liší jen v hlubší struktuře kmene (II/3.4). Z hlediska kmenového zakončení stačí rozlišovat tři fonématické případy: */-ant-/*, */-ĭ-ant-/*, */-int-/*; prosodické charakteristiky vyložíme později. Před *-us-* žádný konjugačně-paradigmatický formant nevystupuje, objevuje se však varianta *-ĭ-us-*. Uplatňuje se vždy a pouze u sloves konjugačního typu $\langle -o-, -ĕ- \rangle$. Prosodický rozdíl mezi */-us-/* a */-ĭ-us-/* není. P1 FREQ má segment */-us-/* a od P1 IND.PRAET se liší opět jen v hlubší struktuře kmene (II/3.7).

Vidíme tedy, že výklad deklinačních souvislostí P1 můžeme omezit na P1 PROC (tři fonématické případy) a P1 PERF (dva fonématické případy). Budeme přitom rozlišovat kategoriální paradigma

P1(1) vůbec bez flexe. Participium je invariantní, popírá kongruenci;

P1(2) s flexí omezenou na kategorie ČÍSLO a ROD. Participium je kongruentní v přísudku;

P1(3) s plnou flexí v kategoriích PÁD, ČÍSLO a ROD. Participium je kongruentní v přívlastku. Formální paradigma opět popíšeme tabulkou morfů, jež se připínají ke kmeni, zde k lemmatickým kmenům PRAES a PRAET. Pro P1(1) a P1(2) to podávají tabulky T 8.1/1 a T 8.1/2.

T 8.1/1

Kmenotvorný formant <i>-nt-</i>			Kmenotvorný formant <i>-us-</i>	
<i>-a-nt</i>	<i>-ĭa-nt</i>	<i>-i-nt</i>	<i>-us</i>	<i>-ĭ-us</i>

T 8.1/2

<i>-a</i>	MASC	FEM
SG	<i>-as</i>	<i>-a-nt-i</i>
PL	<i>-a</i>	<i>-a-nč-ĭ-os</i>

Případ *-a-nt*

<i>-ĭa</i>	MASC	FEM
SG	<i>-ĭas</i>	<i>-ĭa-nt-i</i>
PL	<i>-ĭa</i>	<i>-ĭa-nč-ĭ-os</i>

Případ *-ĭa-nt*

<i>-i</i>	MASC	FEM
SG	<i>-is</i>	<i>-i-nt-i</i>
PL	<i>-i</i>	<i>-i-nč-ĭ-os</i>

Případ *-i-nt*

<i>-e</i>	MASC	FEM
SG	<i>-es</i>	<i>-us-i</i>
PL	<i>-e</i>	<i>-us-ĭ-os</i>

Případ *-us*

<i>-e</i>	MASC	FEM
SG	<i>-es</i>	<i>-ĭ-us-i</i>
PL	<i>-e</i>	<i>-ĭ-us-ĭ-os</i>

Případ *-ĭ-us*

8.1.2 Formální paradigmatata P1(1) a P1(2) nyní v několika ohledech okomentujeme.

POZNÁMKY MORFONOLOGICKÉ

- Segment *-nt-* se připojuje k lemmatickému kmeni přítomnému přes konjugačně-paradigmatický formant (pokud v deklinačním schématu chybí, musí se nějaký formant dodat, cf. II/3.2.5). Krátký formant $\check{V}$ = *-a-*, *-ĭ-a-*, *-i-* tvoří se segmentem *-nt-* dlouhou slabiku o dvojhlasčkovém vrcholu / $\check{V}n$ /. Místo dlouhého formantu $\bar{V}$ = *-o-* (*-ě-* nepřichází v úvahu, protože se s kmenem přítomným vylučuje) vstupuje do smíšené dvojhlasčkově nejbližší krátká samohláska / $\check{a}$ /, což dává /- $\check{a}nt$ / $\equiv$ {-ant}. Segment *-us-* se připojuje k lemmatickému kmeni přeteritnímu bez konjugačně-paradigmatického formantu ($\bar{V}$ = *-o-*, *-ě-*), takže k interakcím nedochází; končí-li kmen na samohlásku, uplatňuje se epenthetické *-j-*. Tím je pokryto P1(1).
- Pro P1(2) se v kategoriích SG&PL.FEM za segmenty *-nt-//us-* přidávají koncovky totožné s nominativními koncovkami IV.b (příslušných čísel). Protože však kategoriální paradigma typu (2) nepřipouští proměnu pádu, nemá zde pojem nominativu smysl.
- V kategoriích SG&PL.MASC P1(2) je morf /- $\check{V}nt$ -/ nahrazen zakončením /- $\bar{V}s\#$ /, resp. /- $\bar{V}\#$ / (téhož timbru a při uchování případného palatalizačního prvku). Tvar /- $\bar{V}(s)\#$ / se běžně vykládá z tvaru /- $\check{V}nt$ -/ vztahem náhradního dloužení. To opravdu dobře známe z jiných IE jazyků,¹ leč uvnitř byt' i panchronně uchopeného systému litevštiny tak postupovat nelze. Produktivní vztah / $\check{V}nS$ / > / $\bar{V}S$ / představuje jen slabou analogii pro SG.MASC, pro PL.MASC nemáme nic. Musíme uzavřít, že v proměnách /- $\check{V}nt$ -/ $\leftrightarrow$ /- $\bar{V}s\#$ /, resp. /- $\check{V}nt$ -/ $\leftrightarrow$ /- $\bar{V}\#$ / se funkčně střídají morfy, jež dbají na shodu v timbru a palatalizaci (čímž zdůrazňují příslušnost k těžce lexikální jednotce, ba k témuž lemmatickému kmeni), jež však nejsou na sebe morfológicky převoditelné. Že systém při oné funkční proměně na udržení vokalické shody vůbec nemusí dbát, dokazují podoby funkčně stejných náhrad /-us-/ či /-ĭ-us-/ za /- $\bar{e}s\#$ /, resp. /- $\bar{e}\#$ / (cf. II/3.2.7, kde vykládáme neanalogičnost *-es* a *-qs*).
- Prosodickou charakteritiku všech dosud uvedených morfů vyložíme později (8.1.4). Zatím stačí vědět, že přízvuk obecně spočívá na kmeni, pouze u procesuálních P1(2) se může přízvuk dostat na zakončení SG&PL.MASC.

POZNÁMKY MORFOSYNTAKTICKÉ

Tabulka 8.1/1 podává holé kmeny, jež jsou z hlediska flexe invariantní. Značíme P1 INVAR. Tabulka 8.1/2 podává kmeny s koncovkami či náhradními zakončeními, jež jsou flekčními projevy kongruence. Značíme obecně P1 KONG nebo s konkrétní hodnotou, e.g. P1 SG.MASC. V obou případech (INVAR i KONG) je participium P1 vybaveno a předurčeno pro syntaktickou roli predikátu. Kdy se uplatňuje která? Distribuci jsme vyložili v knize II (1.1.3, p.96 a 1.4.2–5, p.110–111), zde pouze připomeneme.

- P1 INVAR signalizuje predikaci vedlejší vzhledem k predikaci hlavní. Umožňuje tak syntakticky zahustit dvě samostatné věty, přičemž ta, jejíž predikát přejde do P1, se interpretuje jako průvodní okolnost věty druhé. Významový vztah mezi větami je zcela vágní, upřesnit jej lze jen na základě textového výskytu dalších sémat. Doprovodná, vedlejší predikace velmi často mívá svého konatele. Ten není explicitě vyjádřen a opět se vyvodí z výskytu dal-

¹ V řečtině tak vysvětlíme zakončení MASC.SG agentivního participia odvozeného od aoristu sigmatického, cf. /-s- $\check{a}nt$ -&-s#/ > /-s- $\check{a}Ns\#$ / > /-s- $\check{a}s\#$ /, ne však thematického, cf. /- $\check{o}nt$ -&-s#/ > /- $\check{o}ns\#$ / > /- $\bar{o}\#$ /; v latině třeba agentivní participia thematických sloves, cf. /- $\check{e}nt$ -&-s#/ > /- $\bar{e}ns\#$ /.

ších jazykových znaků, tentokrát však především na základě systémových pravidel. Přírodně se hledá mezi znaky, jež vůbec mohou plnit takovou roli, tedy mezi substantívy. První pravidlo zní, že konatel doprovodné predikace není v nominativu. Ve větě *pamāte* (VF) *bróli* (A) *grīžtant* (P1 INVAR) máme elidované substantívum nominativní (dejme tomu *ji* ‘ona’), které je podmětem k *pamāte* ‘zahlédla’, a výslovně přítomné substantívum akuzativní, jež interpretujeme jako předmět, sc. *pamāte bróli* ‘zahlédla bratra’. Sloveso v invariantním participiu *grīžtant* ‘vrací se’ má ve své valenci doplnění konatele a do této role si vybere právě to jediné ve větě přítomné nenominativní substantívum, cf. ‘zahlédla bratra, jak se vrací’. Ve větě *pamāte* (VF) *bróli* (A) *mūšant* (P1 INVAR) *výra* (A) máme akuzativní substantíva dvě a obě zapojené slovesné jednotky vyžadují po akuzativním předmětu. Který akuzativ vybere jako předmět VF a zároveň konatele P1, záleží na aktuálním členění: při udaném pořádku a nepříznačové intonaci s důrazem na konci větu interpretujeme ‘zahlédla (svého) bratra, jak bije (jejího) muže’, při pořádku *bróli* (A) *mūšant* (P1 INVAR) *pamāte* (VF) *výra* (A) a intonační lince opět s důrazem na konci budeme větu interpretovat ‘při tom, jak bije (jejího) bratra, zahlédla (svého) muže’ (upřesnění “čí” bratr a “čí” muž dodáváme jako něco, co v litevské větě není výslovně vyjádřeno, co si však v konkrétním textu se zvoleným vyjádřením může plně vyhovovat). Nemá-li participiální predikát konatele, nic se nedoplňuje, cf. *pamāte* (VF) *bróli* (A) *tik aūštant* (P1 INVAR) ‘bratra zahlédla, teprve když svítalo’. Vedlejší predikace se mohou hromadit, cf. *pamāte* (VF) *bróli* (A) *grīžtant* (P1 INVAR) *tik aūštant* (P1 INVAR) ‘zahlédla bratra, jak se vrací, teprve když svítalo’.

- P1 KONG může vystupovat v predikaci hlavní a jediné, jsou syntakticky ekvivalentní VF. Liší se od něho jenom kategoriemi, v nichž dochází ke kongruenci s podmětem: pro VF je to ⟨OSOBA, ČÍSLO⟩, pro P1 ⟨ČÍSLO, ROD⟩. Samostatný participiální predikát je vždy příznakový, jeho funkce jsme předvedli v II/1.4.2–4 a čtenáře zatím odkazujeme tam (soustavný výklad podáme až v navazujícím svazku). P1 KONG může vystupovat i ve vedlejší, doprovodné predikaci. To je možné jen tehdy, když obě predikace mají podmět a obě mají podmět stejný. Kongruentní participium potom vykazuje specifické rysy právě onoho společného podmětu. V případě participia perfektivního se na vztah obou predikátů nekladou žádné podmínky a P1 jen vágně vyjadřuje průvodní okolnost. Větu *brólis* (N.SG MASC) *išėjo* (VF) *neatsisvėikinas* (P1 SG.MASC) tedy rozkládáme do predikací *brólis* (N.SG MASC) *išėjo* (VF) ‘bratr odešel’ & *brólis* (N.SG MASC) *neatsisvėikino* (VF) ‘bratr se nerozloučil’, čili “bratr odešel bez rozloučení”. V případě procesuálního participia se vyžaduje, aby hlavní predikát vyjadřoval vědění či nakládání s vědomostí (získávání, předávání) a vedlejší se interpretuje jako věcný obsah oné vědomosti, cf. *brólis* (N.SG MASC) *apsimete* (VF) *niėko nežinas* (P1 PROC SG MASC) ‘bratr předstíral, že nic neví’. Perfektivní participium je v tomto kontextu možné též, cf. *brólis* (N.SG MASC) *apsimete* (VF) *niėko nepastebėjes* (P1 PERF SG.MASC) ‘bratr předstíral, že si ničeho nevšiml’.

- Má-li být P1 schopno nahradit VF v jakékoliv predikaci, musí být vybaveno i na případ, kdy predikát nemá podmět, a tudíž ani nemá s čím být kongruentní. K tomu slouží tvar inkongruentní (P1 INKONG). Ten je v dílčích tabulkách T 8.1/2 uveden v levém horním rohu, mimo dosah kategorií ⟨ČÍSLO, ROD⟩, formálně je totožný s tvarem PL.MASC. Inkongruentní participium nelze zaměňovat s participiem invariantním. Invariantní vyjadřuje, že vedlejší predikace (kterou vytváří) nemá podmět shodný s predikací hlavní — a pouze okrajově může být neshodnost podmětů ve dvou srovnávaných predikacích dána i tím, že ta závislá je zcela bez podmětu. Inkongruentní participium vystupuje v predikaci hlavní, nezávislé a vyjadřuje,

že tato vůbec žádný podmět nemá (což znamená, že nemá ani podmět «nevyjádřený», ve struktúře věty přítomný, leč z výrazu vypuštěný), cf. *jaũ sutẽmẽ* (P1 INKONG) ‘už se setmělo’ vs. *dangũs* (N.SG MASC) *sutẽmẽs* (P1 SG.MASC) ‘obloha se už setměla’.

POZNÁMKY SYSTÉMOVĚ DYNAMICKÉ

Formální shoda inkongruentního P1 a kongruentního tvaru PL.MASC není náhodná. Onen tvar se historickovývojově vykládá jako původní IE neutrum, jež po zániku neutra v baltských jazycích našlo pro sebe jiné uplatnění. Bylo dvojí: mimo kongruenci, tedy ve funkci, již IE neutrum tradičně plnívalo, cf. lat. *uarium* (N.NEUT SG) *et mutabile* (N.NEUT SG) *semper femina* (N.SG FEM) ‘cos vrtkavého a věčně proměnlivého je žena’; uvnitř kongruence jako zbytek po příznakově silnějších případech. Těmi jsou SG.MASC a FEM.

- V plurálu je FEM příznakovější než MASC. Tvar PL.MASC $\equiv$ INKONG se proto používá vždy, když referent v PL je rodově smíšený, cf. *visì jõ bróliai* (N.PL MASC) *ir sēserys* (N.PL FEM) *jaũ numirẽ* (P1 INKONG $\Rightarrow$ PL.MASC&FEM) ‘všichni jeho sourozenci (dosl. bratři a sestry) jsou už po smrti’. Malá příznakovost tvaru PL.MASC $\equiv$ INKONG způsobuje, že jej lze použít i pro podmět s rysy PL.FEM, cf. *o bóbos* (N.PL FEM) *išsigañde* (P1 INKONG $\Rightarrow$ PL.FEM) *parbẽgo* (VF) ‘a ženské se lekly a utekly domů’; tento úsus je ve folklóru zcela běžný a spisovná norma jej toleruje (DLKG §§958, 960).

- Na dílčích tabulkách T 8.1/2 bylo čtenáři jistě nápadné, že se nevyjadřují k duálu, s nímž jinak soustavně pracujeme (zdůrazňující, že je zároveň naprosto okrajový i naprosto systémový). Na příkladu P1 KONG si můžeme dobře předvést, jak je systémovost DU vlastně umělá a recentní. Z beletrie prvních desetiletí XX. století můžeme doložit dvojí systémově podepřené řešení: 1° použít tvaru inkongruentního, jenž obsluhuje nejen PL.MASC, ale potenciálně vůbec celý PL, a rozšířit jej tak z PL na DU;² nebo 2° připnout ke kmeni silně ikonické koncovky duálové,³ s případnou palatalizací v MASC.⁴ Bezpečné doklady z litevské beletrie znám pouze pro DU.MASC.⁵

² Takové řešení dokládá Jonas Biliūnas: *Nors mudu* (N 1.DU MASC) *nieko neturiva* (VF 1.DU), *nors jokių turtų nesava* (VF 1.DU) *susidėję* (P1 INKONG $\Rightarrow$ DU.MASC)... ‘Přestože my dva nic nemáme, přestože jsme si žádný majetek nenashromáždili (ad litteram: nejsme takoví, kteří si nashromáždili)...’

³ Takové řešení dokládá Vincas Krėvė-Mickevičius: *Paskum nusigrežė, niekam žodžio nepratarusiu* (P1 DU.MASC), *galvas prieš nieką nenulenkusiu* (P1 DU.MASC), *išėjo* (VF NON-PERS) *abu* (N MASC_DU) *iš menės*. ‘Pak se oba otočili, a slova neproněše, ni hlavou se neuklonivše, odešli ze sálu.’

⁴ Paradigmatické soubory koncovek MASC a FEM se vůči palatalizaci chovají vždy jednotně. Vycházejí-li tedy koncovky FEM ze složené palatalizovaného schématu IV.b, palatalizují se i koncovky MASC.

⁵ Některé jsme výše ocitovali v patových poznámkách 2 a 3. Pro DU.FEM mohu doložit jen učebnicový příklad (Jablonskis 1922: § 66.8), u něhož nedovedu určit, zda je literárním citátem nebo výtvořem autorovým: oboje v dotyčné učebnici přichází v úvahu.

Nicméně i příklad vymyšlený autorem učebnice má jazykovou existenci, svědčí o tom, že užitý tvar je pro autora přijatelný, ba dokonce přijatelný v duchu autorova porozumění systému popisovaného jazyka; navíc je autor kultivovaný mluvčí litevštiny a píše vzorovou učebnici pro uvědomělé mluvčí litevštiny, kteří svůj jazyk chtějí kultivovat.

Onen příklad zní *Ko jiedvi nesimylinti, ko barantisi?* ‘Proč že se ony dvě nemají rády? proč se hádají?’ Je nápadné, že pro DU.FEM uvádí Jablonskis (§66.8) pouze přístup 2° (koncovku *-i*), kdežto pro DU.MASC zmiňuje ve stejném souboru příkladů (§ 66.5) obě alternativy, jak 2° koncovku *-i-u* za

8.1.3 Kategoriální paradigma P1(3) je adjektivní a participium P1 ho využívá v syntaktické funkci atributu. Formální paradigma popíšeme dvojicí rodově specifických tabulek, cf. 4.1–2. Kmen participií P1 je zakončen segmentem *-nt-* nebo *-us-*, vokalismus ani palatalizační prvek, jež mu předcházejí, skloňování nijak neovlivňují. Za kmen se ve FEM připínají koncovky dílčího typu IV.b; MASC obsluhují koncovky ze zvláštní kombinace typů III^β a I.b^β. Synopticky obě koncovkové sady předvádí tabulka T 8.1/3.

T 8.1/3	(III/I.b) ^β -a-/-ia-/-i-nt-	IV.b	(III/I.b) ^β (i)-us-	IV.b
V/N sg	-nt-is ^{∅∅}	-nt-i ^{∅^b}	-us-is ^{∅∅}	-us-i ^{∅^b}
A	-nt-ĭ ^{h∅}	-nč-ĭ-ā ^{h∅}	-us-ĭ ^{h∅}	-us-ĭ-ā ^{h∅}
G	-nč-ĭ-o ^{h∅}	-nč-ĭ-os ^{∅∅}	-us-ĭ-o ^{h∅}	-us-ĭ-os ^{∅∅}
D	-nč-ĭ-am ^{∅∅}	-nč-ĭ-ai ^{h∅}	-us-ĭ-am ^{∅∅}	-us-ĭ-ai ^{h∅}
I	-nč-ĭ-u ^{h^b}	-nč-ĭ-a ^{h^b}	-us-ĭ-u ^{h^b}	-us-ĭ-a ^{h^b}
L	-nč-ĭ-ame ^{∅∅}	-nč-ĭ-oje ^{∅∅}	-us-ĭ-ame ^{∅∅}	-us-ĭ-oje ^{∅∅}
V/N pl	-nt-ys ^{h∅}	-nč-ĭ-os ^{h∅}	-us-ys ^{h∅}	-us-ĭ-os ^{h∅}
A	-nč-ĭ-us ^{h^b}	-nč-ĭ-as ^{h^b}	-us-ĭ-us ^{h^b}	-us-ĭ-as ^{h^b}
G		-nč-ĭ-ŭ ^{∅∅}		-us-ĭ-ŭ ^{∅∅}
D	-nt-iems ^{∅∅}	-nč-ĭ-oms ^{∅∅}	-us-iems ^{∅∅}	-us-ĭ-oms ^{∅∅}
I	-nč-ĭ-ais ^{∅∅}	-nč-ĭ-omis ^{∅∅}	-us-ĭ-ais ^{∅∅}	-us-ĭ-omis ^{∅∅}
L	-nč-ĭ-uose ^{∅∅}	-nč-ĭ-ose ^{∅∅}	-us-ĭ-uose ^{∅∅}	-us-ĭ-ose ^{∅∅}
V/N/A du	-nč-ĭ-u ^{h^b}	(-nt-i ^{h^b})	-us-ĭ-u ^{h^b}	(-us-i ^{h^b})
D	-nt-iem ^{∅∅}	-nč-ĭ-om ^{∅∅}	-us-iem ^{∅∅}	-us-ĭ-om ^{∅∅}
I	-nt-iem ^{∅∅}	-nč-ĭ-om ^{∅∅}	-us-iem ^{∅∅}	-us-ĭ-om ^{∅∅}

POZNÁMKY K TYPOVÉMU ZAŘAZENÍ

Jednoduchým lomítkem (/) se v této práci obecně vyjadřuje střídání mezi možnostmi, které se vzájemně vylučují. V zápise (III/I.b)^β jsou takto spojeny dva dílčí paradigmatické typy, které se v obrovské míře shodují. Kromě V&N.SG, kde rozdíl mezi nimi z prosodických důvodů nemůže být vidět, se oba typy viditelně rozcházejí jedině v G.SG a N.PL.

- Formální paradigma P1(3) naprosto soustavně používá koncovky G.SG dle I.b^β, tedy -ĭ-o^{h∅} (nikoliv -ies^{∅∅}), a N.PL dle III^β, tedy -ys^{h∅} (nikoliv -ĭ-ai^{∅∅}).
- Koncovka V.SG je vždy totožná s koncovkou N.SG. Prosodická charakteristika této koncovky je u obou typů stejná (∅∅, cf. 4.3.5). Prosodická charakteristika všech kmenů P1(3)

kmenem *-ant-*, tak 1° zakončení *-q*, cf. *Ir tuodu ratu, sako, sukančiuosi (sukqsi)* 'A ta dvě kola se prý otáčejí'. Citované Jablonského příklady na DU.(MASC&FEM) jsou vzaty z jeho paragrafu o participiích zvrtných sloves; k postavení zvrtné částice se zde vyjádříme v oddíle 8.5.

je 1A, takže i když vyjdeme z vokalizmu /ī/, příznačného pro **I.b**, dostaneme nakonec vždy podobu /-īs/, stejnou jako při vokalizmu /i/ příznačném pro **III**. Připomenutí, že lexikální jednotka *pāt-s* (**III^β**, cf. 4.2.1) se ve V.SG neuplatňuje a v N.SG druhotně vypouští vokalicovou basi své koncovky, nemá v daném případě žádnou argumentační platnost: u P1(3) to zařazení koncovek V&N.SG k typu **III^β** ani nevylučuje ani nevynucuje.

• Pořadím při zápisu (**III/I.b**)^β dáváme najevo, že **III^β** považujeme za typ základní, kdežto **I.b^β** za zdroj odchylky (tak jako i u substantív dochází ke kontaminaci typu **III** typem **I.b**, cf. 3.5). Rozhodujeme se tak s ohledem na femininní protějšek **IV.b**, který odpovídá deklinačním typům **III^β** a **II^β**, zatímco typy **I.b^{α-β-γ}** mají za femininní protějšek **V**.

POZNÁMKY KE KATEGORIÁLNÍMU I FORMÁLNÍMU PARADIGMATU P1(3)

Rozložení participií P1 do tří samostatných kategoriálních paradigmat není v lingvistické literatuře obvyklé. Běžně se litevské participium vykládá na «latinský způsob», sc. tabulkou jako pro P1(3), leč s některými tvaroslovnými zvláštnostmi převzatými z P1(2), a o tvaru P1(1) se mluví na jiných místech a v jiných souvislostech. Námi zvolené rozložení sleduje jinou logiku: všechna tři kategoriální paradigmata (a právě ona) vycházejí ze stejného kmene a rozličná míra jejich flektivnosti odráží rozličné syntaktické funkce, na něž se specializují, totiž (1) na sekundární predikaci ve větě, nesouvisející s podmětem predikace primární, (2) na primární predikaci větnou, (3) na nepredikativní funkci atributu.

• Zakončení *-nt-is/-ys*, resp. *-us-is/-ys* v kategoriích N.SG/PL MASC jsou specificky atributivní. Mají k sobě kompositní varianty *-nt-ys-is[∅]*, *-us-ys-is[∅]* pro N.SG MASC a *-nt-ie-ji[∅]*, *-us-ie-ji[∅]* pro N.PL MASC, což odpovídá běžné distribuci kompositních typů, cf. 8.1.6.

• V tradičním pojetí se paradigmata participií o formantech *-nt-* i *-us-* podávají se zakončeními N.SG&PL MASC *-qs/-q* (*-i-qs/-i-q*, *-is/-i*) a *-es/-e*. Zakončení *-nt-is/-ys* (vzácně i *-us-is/-ys*) se případně zmiňují jako druhotvary. My za druhotvar pokládáme naopak zakončení *-qs/-q* (*-i-qs/-i-q*, *-is/-i*) a *-es/-e*. Rozsah užívání druhotvarů je pro *nt-* a *us-*kmeny různý.

• U *us-*kmenů druhotvary *-es/-e* v atributivní funkci převažují, kdežto zakončení *-us-is/-ys*, daná logikou paradigmatu P1(3), se vyskytují ponejvíce v lexikalizovaných spojeních,⁶ cf. pro N.SG MASC *pražūv-us-is sūnūs* ‘ztracený syn’ (ad litteram “ztrativší se”), *mīr-us-is tėvas* ‘nebožtík otec’ (ad litteram “zemřevší”), pro N.PL MASC *mīr-us-ys senēliai* ‘prarodi-

⁶ Primárně atributivní tvary znali i tvůrci prvních moderních vzorových učebnic litevštiny, byť je hodnotí jinak (píší pouze o N.SG MASC, nikoliv o PL). Jablonskis (1922: §§61, 63) uvádí ve vzorech zakončení *-es* pro nekompositní a *-us-ys-is* pro kompositní skloňování, poznamenává (§64b), že vedle *-us-ys-is* se vyskytuje i druhotvar *-us-is*. V ilustračních příkladech (§65,27–28) přitom předvádí právě jen druhotvar, nikoliv «prvotvar», cf. *Čia rūg-us-is pienas stovėjo* ‘Tady stálo kyselé mléko’ (ad litteram “zkysnuvší mléko”), *Prisiek-us-is advokatas jį gynė* ‘A advokát, který byl pod přísahou, ho hájil’ (ad litteram “odpřísáhnuvší advokát”; rozčlenění na morfy je naše). Senn (1929: Lek.36 §8) uvádí *-us-is* jako primární podobu kompositního N.SG MASC s druhotvarem *-us-ys-is* a beze změny přebírá příklady *Prisiek-us-is advokatas jį gynė* (Aufg.71,4 ≡ Jablonskis §65,28) spolu s *Jáunas būv-ės tūri pasėnti* ad litteram “Kdo byl mladý, musí zestárnout”, sc. ‘Kdo už má mládí za sebou, musí konečně dostat rozum’ (Aufg.71,1 ≡ Jablonskis §65,9) jako jediné dva doklady na N.SG MASC. Těžko by šlo výmluvněji doložit rozdíl mezi atributivním (71,4) a predikativním (71,1) užitím participia, tedy náš protiklad P1(3) :: P1(2). Není náhoda, že zakončení *-us-is* (v našem pohledu kmenotvorný sufix *-us-* s koncovkou *-is*) je řazeno, at’ již jako druhotná či prvotní varianta, ke kompositnímu paradigmatu: má s ním společné to, že je vázáno na atributivní užití participia.

če, kteří jsou už po smrti', *praėj-us-ys mėtai* 'minulý rok' (ad litteram "prošedší"). U *nt-*-kmenů jsou oboje podoby rozšířeny «rovnoměrně».⁷

- Zakončení *-q* (*-i-q*, *-i*) a *-ę* představují druhotvar i pro kategorii N.PL FEM, takže ve dle *supūvusios būlvės* 'shnilé brambory' lze ve stejném významu říci též *supūvē būlvės*.
- Kategorie DU kopíruje v P1(3) příslušná adjektivní paradigmata. Lze očekávat, že se i v N.DU vyskytnou druhotvary, obdobně jako byly v P1(2), cf. 8.1.2 nn.2–5, neznám však na to doklad. Navíc je tvar pro N//A.DU FEM sice «správný» z logiky paradigmatu IV.b, nicméně sotva použitelný pro souznačnost s tvarem N.SG FEM (proto je v tabulce T 8.1/3 uveden v závorce). Nevím o jeho užití v textu, vím, že je doložen ve starých pojednáních teoretických, kde nicméně může představovat i neologismus příslušného autora, ba tradice, ve které tvoří,⁸ vím, že jej předepisují normativní gramatiky počátku XX stol.⁹ a zmiňují deskriptivní gramatiky pojetí historizujícího.¹⁰ DLKG o duálu participia vůbec mlčí.¹¹

⁷ Nemám možnost vyhodnotit litevský úsus. Je nicméně příznačné, že funkčně pojatá DLKG, gramatika nezátížená starší «indoevropskou» optikou ani normativním purismem počátku století, s onou optikou spojeným, uvádí v paradigmatu adjektivně skloňovaných *nt*-participií (§ 959) jako rovnocenné podoby N.SG MASC *válg-qs//válg-ant-is* a N.PL MASC *válg-q//válg-ant-ys*, zatímco u *us*-participií (§960) pouze N.SG MASC *válg-ęs* a N.PL MASC *válg-ę* (nicméně v poznámkách praví, že existují alternativní zakončení *-us-is/-ys* mající «nářeční zabarvení» a užívaná pouze v atributivním postavení). Je stejně tak příznačné, že velmi kritická a metodologicky uvědomělá Aldona Paulauskienė (1994: 348), pojednávajíc o atributivním užití participií P1 (v našem názvosloví), staví k sobě jakožto funkčně ekvivalentní tvary *skait-ant-is* (*nt*-kmen) a *skait-ęs* (*us*-kmen). Adelė Valeckienė (1998: 5.2.2.3.1.1) jde ještě dál a předvádí naše «prvotvary» i druhotvary (pravda, v obráceném pořadí) coby rovnocenné varianty N.SG&PL MASC ve všech čtyřech kmenech, jež z formantů *-nt-* a *-us-* vycházejí, sc. *eĩn-ąs//eĩn-ant-is & eĩn-ą//eĩn-ant-ys* (P1 PROC), *ėj-ęs//ėj-us-is & ėj-ę//ėj-us-ys* (P1 PERF), *eĩs-i-ąs//eĩs-i-ant-is & eĩs-i-ą//eĩs-i-ant-ys* (P1 FUT), *eĩdav-ęs//eĩdav-us-is & eĩdav-ę//eĩdav-us-ys* (P1 FREQ), přičemž krátké varianty (s *-ąs*, *-ęs*) váže na uplatnění predikátové, dlouhé (s *-nt-is*, *-us-is*) na postavení atributivní. Těší nás plná shoda s naším pojetím, znepokojují však plná paradigmata P1(3) FUT a P1(3) FREQ, u nichž je nanejvýš pochybné, zda kdy byla textově aktualizována.

⁸ Tak je DU.FEM pravidelně uváděn od první do poslední z řady «pruských» gramatik litevštiny, sc. Daniel Klein: *Grammatica Litvanica* (Regiomontis ≡ Královec 1653, p. 57), Christian Gottlieb Mielcke: *Anfangs-Gründe einer Littauischen Sprach-Lehre* (Königsberg 1800, p. 139); mlčí však o něm jediná litevská gramatika z velkoknížectví, sc. *Universitas linguarum Litvaniae* (Vilnius 1737).

⁹ Jaunius (1908–1918 I:112–113), Jablonskis (1922: §61). Senn (1929: Lek.36 §§2,8) duál feminína výslovně neuvádí, omezuje se pouze na DU.MASC a spokojuje s poznámkou, že ve FEM se participium skloňuje jako substantivní a adjektivní vzory (u nichž uvádí D&I.DU, dáváje N//A.DU do závorky coby teoretickou možnost).

¹⁰ Otrębski (1956:§544) s poněkud vágním odkazem „W dawnych tekstach i dialektach zachowały się formy participium preas. act. w dualis“ uvádí celé paradigma DU.FEM (sc. N//A, D a I; ke G a L poznamenává, že se shodují s tvary PL), leč v jiných prosodických charakteristikách než ostatní části paradigmatu, v charakteristikách nespisovných, dialektálních.

¹¹ Jinak věc podává Kurschat (1872: §§1118–1121), který duálové tvary zvýrazňuje příklonným číslovkový morfem *dull/dvi*, e.g. N/A.DU *sūkančiu-du*, *sūkanti-dvi*. Jde o řešení analogické tomu, jaké jsme u Jauniuse našli pro duál kompositního skloňování, cf. 7.3.4. Je zajímavé, že sám Jaunius takového řešení pro duál P1(3) neužívá a klade prostě *sūkančiu*, *sūkanti*. Kurschat téhož morfového zvýraznění duálu užívá jak pro agentivní participia, tak pro kompositní skloňování (§§ 928–942).

SÉMANTIKA A MOTIVACE DRUHOTVARŮ

Kolísavý úsus odráží konfúsní syntaktickou interpretaci P1 v nominativu. Každé participium je slovesný derivát a P1 navíc svou kmenovou sémantikou vyjadřuje, že aktuálně probíhá (segment *-nt-*) nebo s aktuálními následky proběhl (segment *-us-*) slovesný děj. Nominativ označuje podmět, primární syntaktickou formu konatele děje. Participiální atribut u podmětu lze tak snadno chápat jako druhou predikaci, k podmětu juxtaponovanou. Vedle *júroje diňg-us-is* P1(3) *brólis staigà pařplaukè* ‘bratr, který zmizel na moři, najednou připlul domů’ (ad lit. “na moři zmizevší bratr...”) s atributivním participiem v kategorii N.SG MASC máme ve stejném významu větu *júroje diňg-es* P1(2) *brólis staigà pařplaukè*, jejíž morfosyntaktická struktúra odráží juxtaponovanou dvojitou predikaci typu *brólis* (N.SG MASC), *diňg-es* (P1 MASC.SG) *júroje, staigà pařplaukè* ‘bratr, poté co zmizel na moři, najednou připlul domů’ (ad litteram “bratr, zmizev na moři, najednou připlul domů”). Participia na *-us-*, nositelé ry-su PERF, se k interpretaci v podobě vedlejší predikace propůjčují snáze než participia na *-nt-*.

Uvedená konfúse se vzhledem k odlišnosti formálních paradigmat P1(3) a P1(2) projevuje nejvýrazněji ve spojení se sématem MASC, leč vyskytuje se i v PL.FEM, kde paradigma P1(2) připouští rovněž tvar nekongruentní (cf. 8.1.2) – a právě ono nekongruentní zakončení může též v paradigmatu P1(3) nahradit zakončení *-nč-ĭ-os*, *-us-ĭ-os*.

HETEROKLISE. OHLÉDNUTÍ VÝVOJOVÉ

Tradiční paradigma P1, které běží *diňgstaš*, *diňgstanti*, *diňgstančio*, ..., *diňgsta*, *diňgstančius*, *diňgstančiu*..., je heteroklitické. Heteroklise jakožto obecný indoevropský jev je příznakem toho, že se v paradigmatu setkávají tvary, které původně souvisely s různými morfologickými, případně morfosyntaktickými aktivitami. I pro «archaická» litevská zakončení *-q/-qs* (s variantami) a *-e/-es* je nutno hledat zvláštní morfosyntaktickou motivaci. Tu vidíme v predikativní funkci, odlišné od atributivní; jejich spojení do jediného formálního paradigmatu pak chápeme jako výraz konfúse obou funkcí, pro jejichž rozlišování není v kategoriálním paradigmatu adjektiv místa.¹²

Tradiční pojetí participií P1 je zároveň silně motivováno hledáním «indoevropských starožitností». Zakončení *-q/-qs* (s variantami) a *-e/-es* jsou nesporně starobylá. Na rozdíl od indoeuropeistické tradice je však nebudeme pokládat za stopy «původního» paradigmatu, druhotně doplněného o ostatní koncovky, připojené ke kmenům *-nt-* a *-us-* (včetně N.SG/PL MASC *-nt-is/-ys* a *-us-is/-ys*). Důvod je ten, že se necítíme oprávněni předpokládat, že ve výchozím, předlitevském či přímo protobaltském stadiu vůbec existovalo nějaké úplné deklinační paradigma agentivních participií: uvažme jen, že do funkce PL se přehodnotil tvar zaniklého NEUT. Aby takové paradigma bylo úplné, museli bychom předpokládat i rozvinuté užívání participií v syntaktické roli atributivní. A pokud by litevština in statu nascendī měla od počátku k dispozici hotové paradigma, proč by je pak heterokliticky předělávala? Navíc již jen zběžný pohled do starých památek (od poloviny XVI do poloviny XIX) ukazuje, že u flexe litevských agentivních participií jednotný systém předpokládat opravdu nelze.

Gramatiky «nové vlny», jež vznikají na samém konci XIX. století a konečnou podobu dostávají až v prvních desetiletích nezávislé Litvy, nastupují s cílem vnést řád i tam, kde dosud žádný nebyl. Z důvodů, které lze dobře pochopit, prosazují pro P1 tvary N.SG/PL MASC

¹² Litevská deklinace zná z heteroklise jedině paradigmatický typ III.c (3.4). Na jeho osudu vidíme, že litevština heteroklisi odstraňuje (3.5), pokud ji nevyužije jako prostředek slovtvorný (5.2.5.3).

v podobách *-as/-a* (*-ĭ-as/-ĭ-a*, *-is/-i*) a *-es/-e*,¹³ nicméně i sami jejich tvůrci podléhají, leckdy neuvědoměle, jinému úsu, jak jsme v poznámce 6 doložili pro Jablonského (1922) a Senna (1929). Dodejme, že Ambraška et Žiugžda (1937: §119.1) mluví o alomorfech N.SG MASC *-ant-is*, *-int-is*, tedy o našich «prvotvarech», jako o «starších tvarech», v hovoru prý často užívaných. Senn (1966: §216) oproti vydání 1929 uvádí pro P1 PROC rovnocenně obě varianty v obou číslech a přidává poučnou poznámku, kterak Juozas Balčikonis, jazykovědec a zároveň autor «čítankových», jazykově vzorových pohádek a povídek pro děti a mládež, své vlastní tvary *-as/-a* v pozdějších vydáních upravoval na *-antis/-antys*. Soudobé gramatiky (DLKG, Paulauskienė, Valeckinė) jsou pak v této souvislosti zajímavým svědectvím o reflexi spisovné normy ze strany těch, kdo ji chtějí zároveň zkoumat i dodržovat.

Naše rozdělení participií P1 do paradigmat typů (1), (2) a (3), vymezených syntaktickými funkcemi, tedy pouze výslovně a důsledně formuluje potenci litevského systému. Ačkoliv litevský úsus onu potenci v plném rozsahu neaktualizuje, jsme přesvědčeni, že zvolený systémový vhléd zprostředkovává lepší porozumění pro vztahy uvnitř litevského jazyka.

8.1.4 PROSODICKÉ CHARAKTERISTIKY participií P1 vykládáme z prosodických charakteristik příslušných kmenů výchozího VF, totiž IND.PRAES a IND.PRAET, jež jsme podali v II/4.4.3. Součástí výkladu je teoretická výchozí poloha přízvuku na vlastním kmeni slovesa (slabiky kořenového kmene a kmenotvorných sufixů). Vlastní kmen VF může svůj přízvuk nabízet jak zakončení (druhotný kmenotvorný formant a koncovka pojatý jako jeden komplex), tak prefixovému úseku (předpony, předklonky a ve vazbě na ně i zvrtný morf). Formanty *-nt-* a *-us-* dělají z kmenů IND.PRAES a IND.PRAET (v tomto pořadí) nové kmeny. Patří k individuálním prosodickým charakteristikám oněch formantů, že *-nt-* uchovává nabízení přízvuku, činil-li tak výchozí kmen IND.PRAES, kdežto *-us-* jakékoliv nabízení přízvuku ruší, a to i když IND.PRAET takovou schopnost sám měl. K přetahování přízvuku z kmene na koncovku v P1 nikdy nedochází. V dalším budeme rozlišovat kategoriální paradigmata P1(1) až P1(3).

P1(1) může svůj přízvuk přesouvat z vlastního kmene na prefixový úsek (a čítá-li ten více slabik, pak na tu, která stojí nejbliž kořenovému kmeni). Děje se tak u *nt*-participií vždy a právě tehdy, když svůj přízvuk přesouvá IND.PRAES, cf. (*kaľb-a* ‘mluví’, *su-si-kaľb-a* ‘domlouvá se’) ⇔ (*kaľb-ant*, *su-si-kaľb-ant*), (*dirb-a* ‘pracuje’, *ne-dirb-a* ‘nepracuje’) ⇔ (*dirb-ant*, *ne-dirb-ant*). Zato *us*-participia svůj přízvuk na prefixový úsek nepřesouvají nikdy, přestože IND.PRAET tak činit může, cf. *už-si-ėm-ė* ‘ujal se (čeho)’ vs. *už-si-ėm-us*.

P1(2) může svůj přízvuk z vlastního kmene přesouvat jak na prefixový úsek, tak na zakončení */-V̄s#/, /-V̄#/,* jež nahrazují morf */-V̄nt-/*. Týká se to tedy pouze *nt*-kmenů. U *us*-kmenů přízvuk zůstává na vlastním kmeni stejně jako v případě P1(1). Na specifické koncovky FEM se přízvuk nikdy nepřesouvá: u koncovky PL.FEM lze sice namítnout, že v důsledku své prosodické charakteristiky *ħ* ∅ by jej stejně odmítla, nicméně koncovka SG.FEM s charakteristikou ∅ *b* nabízený přízvuk neodmítá — a přesto jej nikdy nenese, cf. *kaľb-a* ‘mluví’ → *kaľb-ąs*, *kaľb-ą*, *kaľb-ant-i*, *kaľb-anc-ĭ-os*. Schopnost přetáhnout na sebe přízvuk, kterou vykazuje

¹³ V dobovém světle historicko-srovnávací jazykovědy jsou ony tvary velmi prestižní svou podobou s tvary indoevropskými (vzdor potížím, na něž jsme upozorňovali v 8.1.2 n.1) a mohla působit i tradice «pruských» gramatik litevštiny, jež litevská participia rovněž podávaly na «latinský» způsob.

koncovka SG.FEM (a v potenci systému též koncovky DU.MASC&FEM), se přes slabičný úsek /-Ťn|t-/ nemůže projevit. K přesunutí přízvuku na zakončení *-qs/-q*, *-i-qs/-i-q*, *-is/-i* dochází podle staré spisovné normy právě tehdy, když IND.PRAES přesouvá svůj přízvuk na prefixový úsek, cf. (*kaľb-a*, *su-si-kalb-a*) → *kalb-qs*, *kalb-q̄*, (*ďirb-a*, *ne-ďirb-a*) → *ďirb-qs*, *ďirb-q̄*. Obecný úsus vyložíme vzápětí. Má-li P1(2) jak zakončení MASC, tak prefixový úsek, přesouvá se přízvuk vždy na zakončení, cf. *ne-kalb-qs*, *su-si-kalb-q̄*.

P1(3) vykazuje z hlediska jmenného paradigmatu kmenovou charakteristiku 1A: svůj přízvuk koncovce nenabízí a od koncovky se o něj ani nedá obrát v důsledku slabičné překážky, kterou tvoří morfy /-Ťn|t-/ i /-u|s-/. Pokud IND.PRAES přesouvá svůj přízvuk na prefixový úsek, přesouvá jej tam i P1(3), jinak přízvuk zůstává na vlastním kmeni, cf. *su-si-kalb-a* → *su-si-kalb-ant-ys*, *ne-ďirb-a* → *ne-ďirb-ant-is*. U *us*-participií zůstává přízvuk na vlastním kmeni vždy, včetně případů, kdy IND.PRAET jej přesouvá dopředu, cf. *už-si-ém-é* → *už-si-ém-us-is* (*tà bylà užsiēm̃usis advokātas labai pagarsējo* ‘advokát, který se toho případu ujal, se velmi proslavil’).

STAROU SPISOVNOU NORMU lze v jiném pohledu podat pro všechna tři kategoriální paradigmatata P1 zároveň takto:

- a) pokud přítomný kmen odsouvá svůj přízvuk na prefixový úsek, pak *nt*-participium onoho slovesa má přízvuk 1° na zakončeních *-qs/-q*, *-i-qs/-i-q*, *-is/-i* (jsou-li), 2° na prefixovém úseku (je-li), 3° na kmeni (v ostatních případech). Koncovky připínané za formant *-nt* nikdy přízvuk nenesou, cf. *dēda* ‘klade’ / *prādeda* ‘začíná’ → *dēdant/prādedant*, *dēdantis/prādedantis*, *dēdantys/prādedantys*, *dedqs/pradedqs*, *dedq̄/pradedq̄*; *tiki* ‘věří’ / *pātiki* ‘uvěří’ → *tikint/pātikint*, *tikintis/pātikintis*, *tikintys/pātikintys*, *tikīs/patikīs*, *tikī/patikī*; *tāria* ‘praví’ / *ištaria* ‘vyslovuje’ → *tāriant/ištariant*, *tāriantis/ištariantis*, *tāriantys/ištariantys*, *tariqs/ištariqs*, *tariq̄/ištariq̄*;
- b) pokud přítomný kmen svůj přízvuk dopředu neodsouvá, neodsouvá jej tam ani *nt*-participium. To má pak přízvuk vždy na vlastním kmeni, tedy i v heteroklitických zakončeních, cf. *dúoda* ‘dává’ / *nedúoda* → *dúodant/nedúodant*, *dúodantis/nedúodantis*, *dúodantys/ nedúodantys*, *dúodqs/nedúodqs*, *dúodq̄/nedúodq̄*; *rāšo* ‘píše’ / *parāšo* ‘napíše’ → *rāšant/parāšant*, *rāšantis/parāšantis*, *rāšantys/parāšantys*, *rāšqs/parāšqs*, *rāšq̄/parāšq̄*;
- c) *us*-participium má přízvuk ve všech tvarech na vlastním kmeni. Pokud préteritní kmen odsouvá přízvuk na předponu, *us*-participium tak nečiní, cf. *nēšē* ‘nesl’ / *išnēšē* ‘vynesl’ → *nēšus/išnēšus*, *nēšusi/išnēšusi*, *nēšusios/išnēšusios*, *nēšes/išnēšes*, *nēšē/išnēšē*.

OBECNÝ ÚSUS, jež spisovná norma fakticky toleruje, je jednodušší:

- a) ze všech flekčních tvarů *nt*-participií se přízvuk může octnout na konci slova jen v zakončeních *-qs/-q*, *-i-qs/-i-q*, *-is/-i*. Všude jinde je přízvuk na vlastním kmeni či prefixovém úseku shodně se stavem v IND.PRAES;
- b) na zakončeních *-qs/-q*, *-i-qs/-i-q*, *-is/-i* je přízvuk u všech sloves, jež v přítomnosti nemají kmenotvorný sufix (alternativní dodatek: a nemají v přítomnosti vokalickou basi *-o-*), cf. *duodqs*, *dirbqs*, *baigiqs*, *vengiqs*, *mylīs*, *gulīs*, *žinqs*, *rašqs* (vedle *žinqs*, *rāšqs* ← *žino*, *rāšo*);
- c) *us*-participium má přízvuk ve všech tvarech na vlastním kmeni.

Dodejme, že hierarchicky nejvyšší pravidlo pro přízvukování sloves a jeho derivátů zní: předpona *per-* bere na sebe přízvuk vždy. Ve shodě s tímto pravidlem i participium P1, obsahuje-

li předponu *per-*, má přízvuk vždy na ní, cf. *pér-raš-o pér-raš-é pér-raš-y-ti* ‘přepsal’ → *pér-raš-ant, pér-raš-qs, pér-raš-ĭ-us, pér-raš-ēs* (II/4.4.3.2).

8.1.5 Agentivní participia lze odvodit též od kmenů FUT (formantem *-nt-*) a FREQ (formantem *-us-*). Formant *-nt-* se připíná za charakteristické futurální kmenotvorné rozšíření *-s-* přes vokalicovou basi *-ĭ-a-*, což je nápadná odchylka, uvážíme-li, jak se ke kmeni FUT připínají koncovky VF i sufix participia deagentivního (cf. II/3.4.4). Vzniká tak kmenový segment *-s-ĭ-a-nt-*. Formant *-us-* se připíná za charakteristický sufix frekventativu *-dav-* přímo a bezprostředně, tedy bez /ĭ/, čímž vzniká *-dav-us-*. Tyto kmenové segmenty lze nahradit zakončeními *-s-ĭ-qs*, *-s-ĭ-q*, resp. *-dav-ēs*, *-dav-ē* pro SG&PL.MASC a lze za ně připojit charakteristické koncovky FEM, cf. *-sianti*, *-siančios* < /-s-ĭ-a-nt-&-ĭ-os/, resp. *-davusi*, *-davusios*. Prosodická charakteristika těchto participií se shoduje s obecnou prosodickou charakteristikou podokruhů FUT a FREQ: přízvuk spočívá vždy na vlastním kmeni a svou polohu nemění.

Nic nebrání, abychom si k agentivním participiím FUT a FREQ představili plnou řadu paradigmát P1(1) až P1(3): potence systému to dovoluje. Fakticky, tedy v textových dokladech však existují vlastně jen paradigmata P1(1) a P1(2), obě velmi okrajová. Invariantní participium se sice dá vykládat mechanickým převedením vedlejší predikace původně slovesné, cf. *pajūte vĭskupa atvažiūosiant* (P1 FUT INVAR), *susiriņko daugybė žmoniū* ‘když pochopili, že má přijet biskup, shromáždila se spousta lidí’, (Senn 1929: Lek.38, Aufg.75. 6),¹⁴ kde vidíme *žmónės* (N.PL MASC) *pajūto* (VF: PRAET) ‘lidé pochopili’ & *vĭskupas* (N.SG MASC) *atvažiūōs* (VF: FUT) ‘biskup přijede’, leč důvod pro volbu futurálního participia je dobré vidět i v nevýrazné modalitě možnosti a záměru, kterou právě kmen FUT obsahuje; z hlediska časových vztahů by totiž stačilo *pajūte vĭskupa atvažiūojant* (P1 PROC INVAR), *susiriņko daugybė žmoniū* ‘když pochopili, že přijíždí biskup, shromáždila se spousta lidí’. Srovnejme dále *kaip jauti tėvą pasielgsiant?* (P1 FUT INVAR) ‘jak myslíš, že se asi otec zachová?’. Podobně u P1(1) FREQ je spíše než časová souslednost důležitější rys intenzity děje, cf. *girdėjau jį priiūsdavus* (P1 FREQ INVAR) *tenai* ‘slyšel jsem (o něm), že tam strašně trpěl’.

I v hlavní predikaci (a při vyjádření myšlenkových obsahů), což je vlastní oblast syntaktického působení P1(2), se uplatňuje doprovodná modalita, cf. *jiē tenai kaip jaučiai dirbdavę* ‘nadřeli se tam jak mezci’ (Jablonskis 1922: §65,11), kde P1 FREQ PL.MASC odvozené od slovesa “pracovali” je právě nositelem intenzity; případně *jiē vylėsi daug laimėsių tenai* (§65,13) ‘představovali si, že tam kdovíjak zbohatnou’, kde P1 FUT PL.MASC odvozené od slovesa “získají” je právě nositelem eventuality, náhodné možnosti.

Paradigma P1(3) se uplatní pouze v ojedinělých případech, v nichž se individuální participium lexikálně osamostatnilo, cf. *kárvė turėsianti* ‘skotná kráva’, kde se březost vyjadřuje derivátem slovesa “bude mít” v postavení P1(3) FUT.¹⁵ Pro P1 FREQ žádný doklad neznám a lexikální osamostatnění si ani nedovedu představit. Zajímavý je v tomto ohledu po-

¹⁴ Jde o vůbec jediný příklad na P1(1) FUT v obou Sennových učebnicích (1929, 1966), který se mi podařilo nalézt; příklad na P1(1) FREQ nenalézám žádný. Jablonskis (1922) pro P1(1) kmeny FUT ani FREQ vůbec neuvádí a drží se pouze protikladu PROC :: PERF. Ambraška et Žiugžda (1936: §134) k invariantním participiím FUT a FREQ poznamenávají, že se jen vzácně užívají, poněvůce jako «alomorfy P1(2)» (překládám do našeho výkladového jazyka).

¹⁵ Senn (1966: §784) zmiňuje, že Daukša (†1613) užívá P1(3) FUT sloves “zemře” a “nezemře” ve významech ‘smrtný’ a ‘nesmrtelný’ a cituje tvary D.SG MASC, L.SG MASC, A.PL FEM.

stoj DLKG. Ta pro P1 FUT (§963) předvádí formální paradigmatata vybraných sloves jako úplné skloňovací vzory a dokonce výslovně zmiňuje i varianty N.PL MASC *dirbsiantys*, *diņgsiantys*, *vālgysiantys*, což jsou pro nás specifické tvary P1(3), aniž však dává jediný příklad, kde by takové podoby byly užity, ba aniž dává vůbec nějaký příklad na nepredikativní, čistě atributivní užití P1 FUT. Zato o P1 FREQ (§961) tvrdí, že se uplatňuje výhradně v predikativním postavení a jiné než nominativní tvary se «obvykle» nepoužívají. To je jiný postoj, než na jaký jsme upozorňovali u Valeckiené (cf. suprā n.7), která se snaží co nejvíc rozvinut formální potenciál aparátu DLKG.

Dodejme, že zakončení *-sia* a *-dave* obsluhují i predikáty bez podmětu, cf. *svetuŗ reiŗkdave* (P1 FREQ INKONG) *daugiaŗ dirŗbti* 'jinde se jistě muselo pracovat mnohem víc', *ryŗtŗj reiŗksia* (P1 FUT INKONG) *kiemaŗ vaŗiŗuoti* 'zítra nejspíš bude nutné zajet na statek' (Jablonskis 1922: §§174, 175). Vzhledem ke své malé příznakovosti se tyto tvary dají použít i v kongruenci s PL.FEM, cf. *ŗvys* (N.PL FEM) *iŗŗŗksia* (P1 FUT INKONG ⇒ PL.FEM) 'ovce se chtějí rozutíkat', *vakaŗaŗs aŗi tŗtos* (N.PL FEM) *atvaŗiŗuodave* (P1 FREQ INKONG ⇒ PL.FEM) 'a vŗdycky naveŗer obŗ tety pŗijely' (DLKG §§963, 961), kde dokonce můžeme vidět i uplatnění inkongruentního tvaru ve shodě s rysem DU, jeŗž nese atribut *aŗi* (N.DU FEM).

8.1.6 V kategoriálním rozsahu (3) se agentivní participia dají skloňovat i kompositně. Dílčí typ MASC (III/I.b)^β se pŗitom zjednoduŗuje na I.b_{kps} (specifický tvar N.PL -ys je nahrazen obecným *-ie-j-i*), dílčí typ FEM IV.b se neliŗší od jednoduŗe palatalizovaného IV.a_{kps}, cf. 7.2.3. V kategorii DU se kompositní skloňování neuplatňuje (cf. 7.3.4–5). Inventář kompositních zakončení podává tabulka T 8.1/4, rozvíjející tabulku T.8.1/3.

T 8.1/4	I.b _{kps} -a-/-ia-/-i-nt-	IV.a _{kps}	I.b _{kps} (i)-us-	IV.a _{kps}
V/N sg	-nt-y-s-is [∅]	-nŗ-ŗ-ŗ-o-j-ŗ-i [∅]	-us-y-s-is [∅]	-us-ŗ-o-j-ŗ-i [∅]
A	-nt-ŗ-j-ŗ-ŗ ^h	-nŗ-ŗ-ŗ-a-j-a ^h	-us-ŗ-j-ŗ-ŗ ^h	-us-ŗ-a-j-a ^h
G	-nŗ-ŗ-o-j-o ^h	-nŗ-ŗ-o-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-us-ŗ-o-j-o ^h	-us-ŗ-o-s-ŗ-ŗ-ŗ [∅]
D	-nŗ-ŗ-ŗ-a-j-am [∅]	-nŗ-ŗ-ŗ-a-j-ai ^h	-us-ŗ-ŗ-a-j-am [∅]	-us-ŗ-ŗ-a-j-ai ^h
I	-nŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-nŗ-ŗ-ŗ-a-j-a [∅]	-us-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-us-ŗ-a-j-a [∅]
L	-nŗ-ŗ-ŗ-a-j-ame [∅]	-nŗ-ŗ-ŗ-o-j-oje [∅]	-us-ŗ-ŗ-a-j-ame [∅]	-us-ŗ-o-j-oje [∅]
V/N pl	-nt-ie-j-ŗ-i [∅]	-nŗ-ŗ-o-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ ^h	-us-ie-j-ŗ-i [∅]	-us-ŗ-o-s-ŗ-ŗ-ŗ ^h
A	-nŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-nŗ-ŗ-a-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-us-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-us-ŗ-a-s-ŗ-ŗ-ŗ [∅]
G		-nŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]		-us-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]
D	-nt-ie-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-nŗ-ŗ-o-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-us-ie-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-us-ŗ-o-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]
I	-nŗ-ŗ-ŗ-ai-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-nŗ-ŗ-o-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-us-ŗ-ai-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-us-ŗ-o-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]
L	-nŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-nŗ-ŗ-o-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-us-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]	-us-ŗ-o-s-ŗ-ŗ-ŗ-ŗ [∅]

8.1.7 Vedle agentivních participií s kmenotvornými formanty *-nt-* a *-us-* odvozuje litevské sloveso ještě participium s kmenotvorným formantem *-dam-*. Výchozím slovesným tvarem je v tomto případě kmen infinitívu. Participium jsme již dříve (II/1.3.3) zapisovali P1½, narážejíce tak na tradiční litevské označení *pùsdalyvis* “polopříčestí” (Senn německy říká *Halbpartizip*).¹⁶ Onu «polovičitost» vidí litevské gramatiky v tom, že participium má pouze tvary nominativní. Ve světle našeho výkladu jde o kategoriální paradigma 2. typu, takže vůbec nezná kategorii pádu. Participií na *-dam-* se užívá jedině v predikátu a jejich tvarové proměny slouží výhradně k vyjádření kongruence v kategoriích ČÍSLO a ROD. Na rozdíl od P1(2) nedisponuje P1½ tvarem inkongruentním. Podoby předvádí tabulka T 8.1/5.

T 8.1/5	MASC	FEM
SG	-dam-as ^{‡∅}	-dam-a ^{∅b}
PL	-dam-i ^{∅b}	-dam-os ^{‡∅}

POZNÁMKY

- Při konkatenaci infinitivního kmene a morfu *-dam-* nedochází k žádné jiné morfonologické změně než ke znělostnímu vyrovnání souhlásek, cf. /'lěk-&-dam-as/ > [l'ěgdamas], /'něš-&-dam-as/ > [n'ěždamas]. Grafématický zápis však toho nedbá a klade {lěkdamas}, {něšdamas} podle INF {lěkti}, {něšti} pro slovesa ‘letí’ a ‘nese’ (I/4.2.4).
- Při kongruenci používají *dam-participia* koncovek N.SG&PL deklinačních typů I^a (pro MASC) a IV (pro FEM).

PO STRÁNCE PROSODICKÉ se kmeny *dam-participií* chovají jako kmeny jmenné, vykazují však několik zvláštností vysvětlitelných prosodickou charakteristikou kmene infinitivního.

- Stejně jako v INF se kmenové /ě/, /ã/ pod přízvukem nedlouží, čímž se *dam-participia* nápadně liší od *nt-* i *us-participií*, cf. /'něš-dam-os/ :: /'něš-anč-ĭ-os/, /'rās-dam-os/ :: /'rād-us-ĭ-os/ pro slovesa ‘nese’ a ‘našel’ (I/3.2.2, II/3.3.2).
- Stejně jako v INF se kmenový přízvuk nikdy nedostane na prefixový úsek, čímž se *dam-participia* liší od *nt-*, nikoliv však od *us-participií*, cf. /nu-'něš-dam-os/ :: /'nu-něš-anč-ĭ-os/, vedle /nu-'něš-us-ĭ-os/ :: /'nu-něš-è/ (8.1.4).
- Stejně jako v okruhu NOMEN – a v ostrém protikladu k prosodickému chování podokruhu INF – dokáže *dam-participium* nabízet svůj kmenový přízvuk koncovce. Ta jej podle své povahy přijme (PL.MASC, SG.FEM — obě koncovky mají charakteristiku ∅b) nebo nepřijme (SG.MASC, PL.FEM — obě koncovky mají charakteristiku ‡∅). Koncovka sama však na sebe přízvuk z kmene přetáhnout nemůže, protože tomu brání slabika tvořená morfem *-dam-*. Jsou tedy participia P1½ prosodické charakteristiky buď 1A, nebo 2A. Pod případ 1A spadají participia právě těch sloves, jejichž infinitivní kmen obsahuje slabičný sufix (II/4.4.3.3), pod případ 2A pak všechna ostatní.¹⁷

¹⁶ Sami bychom však dávali přednost latinskému označení Otrebského: *participium contemporale*.

¹⁷ Senn (1929: Lek.12 §6), popisuje spisovný systém přízvukování *dam-participií*, vychází rovněž z protikladu sloves s kmenotvorným sufixem v infinitívu a bez něho, nicméně tvrdí, že „in der der Schriftsprache zugrunde liegenden Mundart“ participia odvozená od druhé skupiny (slovesa bez sufixu v infinitívu) mají pohyblivý přízvuk pouze a právě tehdy, mají-li kmen neakútový, e.g. *bú-ti* ‘být’ →

Tabulku T 8.1/4 lze v logice systému teoreticky doplnit i o kategorii DU, a to tvary DU.MASC *-dam-u^hb*, DU.FEM *-dam-i^hb*. Takové tvary nezmiňují ani starší gramatiky, jež jinak kategorii DU, byť s poznámkou, že je okrajová, uvádějí, sc. Jablonskis (1922), Senn (1929), Otrębski (1956). Známe doklady na literární užití DU.MASC, nikoliv na DU.FEM, e.g. ...*ir tylėdamu* (P1½ DU.MASC) *išjojo iš Vinkšnių pilies* ‘...a mlčky (ad litteram: “mlčice”) odjeli z hradu Vinkšnės’ (Vincas Krėvė-Mickevičius: *Dainavos šalies senų žmonių padavimai*).¹⁸ Jelikož tvar DU.FEM *-dam-i^hb*, jediný, jaký litevský systém potenciálně nabízí, je homonymní s tvarem PL_MASC, je jeho užití v duálové funkci málo pravděpodobné.

Participia P1½ slouží k syntaktickému propojení dvou predikací. Obě predikace musí mít podmět a obě musí mít podmět stejný. Za těchto podmínek se příznakem P1½ (místo nepříznačového VF) vyjadřuje, že predikace je podána jako vedlejší, doprovodný děj k predikaci jiné, hlavní, a to bez jakéhokoliv dalšího upřesnění: může jít o příčinu, účel, podmínku, přípustku, stejně jako o prostý souběh. Rekce ani struktúra doplnění se přechodem od VF k P1½ nijak nemění. Děj participia P1½ je s dějem hlavní predikace současný, aspektuálně nese participium P1½ rys PROC (II/1.2.5, 1.4.7–8). Kdybychom chtěli ve vedlejší predikaci vyjádřit děj předčasný, použili bychom místo P1½ *us*-participia P1(2), jež nese aspekt PERF.

Z popisu vyplývá, že litevské participium P1½ je ekvivalentní českému přechodníku přítomnému. V podmínkách použití ano, v míře uplatnění ne. Řekli-li jsme, že P1½ samo o sobě nijak neupřesňuje vztah vedlejší predikace k hlavní, neznamena to ještě, že se vylučuje s upřesněními pomocí jiných syntaktických prostředků. Litevské *dam*-participium totiž nalezneme i ve spojení, jaká jsou v češtině nemyslitelná. Vedle syntakticky vágního vztahu *o vaiškas* (N.SG MASC) *veřkdamas* (P1½ SG.MASC) *nubėgo* ‘a dítě s pláčem uteklo’, dosl. “plačíc”, tak můžeme mít P1½ i ve vedlejších větách syntakticky velmi upřesněných, cf. *priėš valgydamas* (P1½), *nusipraũsk* (VF) ‘než půjdeš jíst, tak se umyj’, dosl. “dřív než jeda, umyj se”, *stėngiausi* (VF) *kėek galėdamas* (P1½) ‘snažil jsem se, jak jenom jsem mohl’, dosl. “snažil jsem se, kolik moha”, *sakỹk* (VF), *kã išmanỹdamas* (P1½) ‘řekni, co umíš’, dosl. “...co doveda”, *vaiškėciok* (VF), *kuř norėdamas* (P1½) ‘jdi si, kam chceš’, dosl. “...kam chtěje”, *pakraipė* (VF) *gálva, tařtum gĩndamasi* (P1½) *nuo ikyriõs mūsės* ‘zavřtěla hlavou, jako by odháněla dotěrnou mouchu, dosl. “jako by odhánějíc”, *jiė būvo* (VF) *smãgũs, kãd*

---

bũ-dam-as, bũ-dam-i vs. *plaũk-ti* ‘plout’ → *plaũk-dam-as, plauk-dam-i*. Hned však dodává: „In anderen Mundarten betonen alle Verba, deren Infinitiv in nichtzusammengesetzter Form zweisilbig ist, Fem.Sing. *-damà* und Masc.Plur. *-dami*. Also auch *bũdamà* und *bũdami*, *dirbdamà* und *dirbdami*.“ Sennův popis potvrzuje Otrębski (1956: 271), toliko v opačném hierarchickém pořadí: ve spisovném jazyce mají pohyblivý přízvuk všechna *dam*-participia odvozená od sloves bez kmenotvorného suffixu v infinitívu, zato však: „W dialektach stan rzeczy co do akcentuacji bywa inny. Przycisk ruchomy mogą mieć tylko te participia, które są urobione od jednozłogkowych osnów infinitivu z samogłoską krótką lub z intonacją cyrkumfleksową; natomiast z intonacją akutową zglōski pierwiastkowej związany jest przycisk nieruchomy: *dirbdamas*, pl. *dirbdami*; f. *dirbdama*, pl. *dirbdamos*.“ Tento pohled, totiž že spisovná norma řadí pod 2A všechna participia sloves bez suffixu v infinitívu, později přejímá i sám Senn (1966: §226).

¹⁸ Ještě starší příklad nabízí Simonas Daukantas (1793–1864): *Du kunigaiškštaičiu* (DU.MASC) *išeidamu* (P1½ DU.MASC) *gausią jaunuomenę* (A.SG FEM), *sau linkančių* (P1 A.SG FEM), *išsivedė* (VF NON-PERS) ‘A jak ti dva knížecí synové odcházeli, odvedli s sebou zástupy jinochů, kteří chtěli s nimi’, ad litteram “...spoustu mládeže, tak si to přející” (citováno dle LKŽ VIII:535; výchozí text bohužel neznám).

ir matýdami (P1½) *láidotuves* ‘byli rozjaření, přestože přihlíželi pohřbu’, dosl. “byt’ i přihlížejíce”, *jīs, kad ir kaīp dīrbdamas* (VF), *vis negāli apsidīrbti* (VF) ‘a on, at’ pracuje jak pracuje, nebude s prací stejně nikdy hotov’, dosl. “at’ i jak pracuje” — vše jsou citáty ze Senna (1966: §§1106–1108).

8.1.8 Dodejme, že mezi agentivní participia patří i «participium colligēns», které jsme vyložili v části II/3.2.8. Odvozuje se sufixem *-in-* od IND.PRAES několika málo sloves. Má stejný kategoriální rozsah jako P1½ a shodně s ním podává vedlejší predikaci k predikaci hlavní při stejných podmínkách. Podává ji s rysem “a bere s sebou”. Na rozdíl od participium contemporāle však participium colligēns deformuje rekcí výchozího uerbum finītum. Vezměme příklad *īnamē išējo vīenu vaikū nešinā, antrū vedinā* ‘podruhně odešla, jedno dítě ne-souc, druhé vedouc za sebou’. Hlavní predikát *išējo* ‘odešla’ je doplněn dvěma vedlejšími s původně akuzativní rekcí: *vīenā vaikā nēšē* ‘jedno dítě nesla’, *añtrā vēdē* ‘druhé vedla’. Při použití P1½ by akuzativní rekce zůstala: *īnamē išējo, vīenā vaikā nešdamā, añtrā vesdamā*. Že však používáme *in*-participia, přecházejí oba předměty do instrumentálu.

8.2 Deagentivní participia

Agentivní participia (P1) označují substantívum, s nímž jsou kongruentní (at’ již coby přívlastek, či přísudek), za konatele slovesného děje, jež mají ve svém lexikálním obsahu. V důsledku rysu PROC je onen děj chápán jako aktuálně platný, v důsledku rysu PERF jako sice už ne aktuální, leč platný svými následky. Deagentivní participia (P2) vyjadřují, že slovesný děj, jež mají ve svém lexikálním obsahu, žádného konatele nemá. Pokud jsou kongruentní se jménem, pak vyjadřují, že ono jméno sice stojí v nějakém vztahu k příslušnému slovesnému ději, ne však jako konatel. I deagentivní participia rozlišují rysy “procesuální” vs. “perfektivní”. Rys PROC upřesňuje lexikální obsah participia P2 do podoby potenciální schopnosti, dispozice (tím se liší od aktuálnosti procesuálního P1), rys PERF do podoby poznamenanosti dějem, který už neplatí (v tom se shoduje s perfektivním P1; rozdíl je v tom, že o jménu, s nímž je kongruentní, P2 vypovídá, že nebylo konatelem děje, který je poznamenal).

Deagentivní participia mají plné kategoriální paradigma adjektivní P2(3), zvláštní kategoriální paradigma P2(2) pro predikaci s kongruencí a kategoriální paradigma pro predikaci bez kongruence P2(1). Můžeme se však omezit na P2(3): morfový inventář P2(2) nic nového nepřináší, protože je totožný s nominativními tvary z P2(3), morfový inventář P2(1) sice je tvarově zvláštní (cf. II/3.2.3 pro PROC, II/3.8.1 pro PERF), leč dá se z P2(3) velmi jednoduše a naprosto pravidelně odvodit (cf. diskuse na konci částí II/3.2.4 a 3.8.2). Význam kategoriálních paradigmat (2) a (1) spočívá ve zvláštnosti syntaktických konstrukcí, jež vytvářejí. Jimi se budeme zabývat až v následujícím svazku (kniha V).

8.2.1 Deagentivní participia procesuální se odvozují od lemmatického kmene přítentního cestou, kterou jsme podrobně vyložili v II/3.2.4. K přítentnímu kmeni se řádně připojí vokální formant konjugačně paradigmatický (takže tento úsek odpovídá tvaru neosoby) a za něj se přidá kmenotvorný formant *-m-*. Takto utvořený kmen se přiřadí k paradigmatickému typu I^a – IV. Deagentivní participia perfektivní se odvozují od lemmatického kmene infinitivního cestou, kterou jsme podrobně vyložili v II/3.8.2. K holému infinitivnímu kmeni se přidá kmenotvorný formant *-t-* a vzniklý kmen se opět přiřadí k paradigmatickému typu I^a – IV.

PROSODICKÉ CHARAKTERISTIKY procesuálního *m*-kmene jsme z větší části vyložili v II/3.2.4. Shrňme a zúplňme:

- Stejně jako v IND.PRAET i v P2 PROC se ve vlastním kmene (v úseku kořenovém i v úseku kmenotvorných sufixů) pod přízvukem dluží /ě/ a /ǎ/, cf. /'něš-&-a/ > /'něša/ 'nese, nosí' → /'něš-a-&-m-as/ > /'něšamas/ "který se nosí", /gī'v-ěn-&-a/ > /gī'vēna/ 'žije, bydlí' → /gī'v-ěn-a-&-m-as/ > /gī'vēnamas/ "kde se žije".
- Stejně jako IND.PRAET je i P2 PROC schopno přesouvat přízvuk z vlastního kmene na prefixový úsek. Dochází k tomu právě v těch případech, kdy svůj přízvuk přesouvá VF (mechanismus a pravidla jsme vyložili v II/4.4.3), cf. /at-&-'něš-&-a/ > /'atněša/ 'přináší' → /'at-&-něš-&-a-m-as/ > /'atněšamas/ 'přinášený', /ně-bě-&-gī'v-ěn-&-a/ > /něběgī'vēna/ → /ně-bě-&-gī'v-ěn-a-&-m-as/ > /něběgī'vēnamas/ "kde se už nežije".
- V prefixovém úseku se /ě/, /ǎ/ pod přízvukem nikdy nedlouží, cf. *àt-nešamas* 'přinášený', *nè-nešamas* 'nenošený'. V tomto ohledu se deagentivní procesuální participium chová jako příslušník okruhu VERBVM, nikoliv jako příslušník okruhu NOMEN, cf. I/3.2.2.
- Zato jako pravý příslušník okruhu NOMEN je P2 PROC schopno nabízet svůj kmenový přízvuk koncovce. Ta jej podle první složky své prosodické charakteristiky přijme (∅∅, ∅b), nebo nepřijme (b, ∅). Kmen svůj přízvuk koncovce nabízí vždy a právě tehdy, když IND_PRAES nemá slabičný sufix a nepojí se s konjugačním schématem -o-, cf. *něš-a* → *nešamà naštà* N.SG FEM 'břímě, které (kdo) nese', *gyv-ěn-a* → *gyvēnami namaĩ* N.PL MASC 'domy, ve kterých se bydlí' (přezentní kmen obsahuje slabičný sufix), *žin-o* → *žinomi dalýkai* N.PL MASC 'známé věci' (přezentní kmen se pojí se schématem -o-). Je-li kmen s pohyblivým přízvukem rozšířen o prefixový úsek, na pohyblivosti to nic nemění, cf. *nù-neš-a* 'odnáší' → *nùnešamas, nunešamà, nunešami, nunešamos* (N SG.MAS, SG.FEM, PL.MASC. PL.FEM).

PROSODICKÉ CHARAKTERISTIKY perfektivního *t*-kmene jsme z větší části vyložili v II/3.8.2. Shrňme a zúplňme:

- Na rozdíl od kmene INF se ve vlastním kmene P2 PERF /ě/, /ǎ/ pod přízvukem dluží, cf. *něšti* vs. *něštas* "poznačený nošením", *ràsti* vs. *ràstas* 'nalezený'.
- Na rozdíl od kmene INF přesouvá P2 PERF svůj přízvuk z vlastního kmene na prefixový úsek. Dochází k tomu vždy, když INF nemá kmenotvorný sufix a jeho kořenová slabika je neakútová, cf. *pra-ràs-ti* 'ztratit' → *prà-ras-t-as* vs. *pra-léis-ti* 'strávit (čas, peníze)' → *pra-léis-t-as*.
- V prefixovém úseku se /ě/, /ǎ/ pod přízvukem nikdy nedlouží, cf. *àt-neštas* 'přinesený', *nè-neštas* 'nenošený'. V tomto ohledu se deagentivní perfektivní participium chová jako příslušník okruhu VERBVM, nikoliv jako příslušník okruhu NOMEN, cf. I/3.2.2.
- Zato jako pravý příslušník okruhu NOMEN je P2 PERF schopno nabízet svůj kmenový přízvuk koncovce. Ta jej podle první složky své prosodické charakteristiky přijme (∅∅, ∅b), nebo nepřijme (b, ∅). Participiální kmen svůj přízvuk koncovce nabízí vždy, když infinitivní kmen neobsahuje slabičný sufix, cf. *něš-ti* → *neštà naštà* N.SG FEM 'břímě, které (kdo) nosil' (infinitiv bez sufixu), *gyv-én-ti* → *gyvénti namaĩ* N.PL MASC 'domy, ve kterých se bydlelo', *žin-ó-ti* → *žinóti dalýkai* N.PL MASC 'věci, které se už znaly' (infinitivy se sufixem).

Z hlediska prosodické charakteristiky jmenného kmene je P2 PROC buď 1A, nebo 2A podle toho, zda svůj kmenový přízvuk koncovce nabízí, nebo ne. Prosodický rys B se nemůže uplatnit, protože vlastní kmen je od koncovky oddělen slabikou, kterou tvoří formant konjugačně-paradigmatický (za nějž se teprve připíná formant -m-). Zato P2 PERF je schopno charakteristik 1A, 2A i 2B, první (1A), pokud svůj kmenový přízvuk koncovce nenabízí, druhé

i třetí v opačném případě. Rozdíl mezi charakteristikami 2A a 2B nemusí vycházet jen z rozdílu v intonačním prosodématu kořenové slabiky, e.g. $rās-t_{2B}-as^{h\emptyset} \leftrightarrow ras-t_{2B}-às^{hb}$ vs. $léis-t_{2A}-as^{h\emptyset} \leftrightarrow léis-t_{2A}-as^{hb}$ (v obou případech jde o protiklad koncovek N.SG MASC :: A.PL FEM participií ‘nalezený’ a ‘puštěný’), ale též z výskytu či nevýskytu prefixového úseku, e.g. $rās-t_{2B}-as^{h\emptyset} \leftrightarrow ras-t_{2B}-às^{hb}$ vs. $nè-ras-t_{2A}-as^{h\emptyset} \leftrightarrow nè-ras-t_{2A}-as^{hb}$ (‘nalezený’, ‘nenalezený’).

V souvislosti s druhým z uvedených protikladů ($rās-t_{2B}-as$ vs. $nè-ras-t_{2A}-as$) připomeňme prosodický mechanismus sřetězování slovesných morfů, jež jsme vyložili v II/2.4.3 a III/2.3. Kmen prostokořený, jednoslabičný, nabízí svůj přízvuk jak koncovce, tak prefixovému úseku, e.g. $rās-ti \rightarrow /-\&-'/ \vDash rās-t \vDash \&-/$, zatímco kmen, který vedle kořenového úseku obsahuje i slabičný sufix, nenabízí svůj přízvuk ani jedné ze stran, e.g. $raš-ý-ti \rightarrow /-\&-rā's-ī-t-\&-/$. Je-li součástí našeho výkladu moment, kdy kmen nabízí svůj přízvuk dvěma stranám, musíme stanovit pořadí nabídky. To je jednoznačné: 1° kmen nabídne svůj přízvuk koncovce, a pokud ta jej přijme, zůstane na ní, odmítne-li jej, vrátí se na kmen; 2° kmen nabídne svůj přízvuk prefixovému morfu a ten jej přijme vždy. Koncovka, která nabízený přízvuk třeba i odmítla, se může pokusit přízvuk na sebe sama přetáhnout. Chybí-li prefixový úsek, takže přízvuk spočívá na kmeni, k přetažení dojde či nedojde v závislosti na intonaci kmenové slabiky. Pokud se však koncovkou odmítnutý přízvuk dostal na prefixový úsek, k přetažení přízvuku na koncovku dojít nemůže. Tím ovšem náš výklad prosodického mechanismu nekončí, protože 3° z prefixového úseku dokáže akútový kmen nabídnutý a přijatý přízvuk přetáhnout zpět na sebe. To je podstata podmínky, že perfektivní participium přesouvá svůj přízvuk dopředu právě tehdy, nemá-li ani sufix, ani akúťovou intonaci ve své jediné kmenové slabice.

Předvedený výkladový konstrukt netvrdí, že přízvuk v litevském slově se uvedeným způsobem «skutečně» pohybuje, ba ani ho (ten konstrukt stejně jako jeho autora) nezajímá, jaké jsou «skutečné» pohyby, protože uvnitř fonotaktického slova přízvuk někde je a vůbec se nehýbe. Smyslem předloženého konstruku je vyložit jediným – byt' složitým – mechanismem distribuci přízvuku ve všech fonotaktických slovech, jaká přinášejí individuální deklinanční paradigmata všech participií příslušného druhu.¹⁹ Pripadá-li nám, že prosodická pravidla P2 PERF jsou složitější než P2 PROC, protože se v nich navíc výslovně požaduje, aby kořenová slabika neměla akúťovou intonaci, jde o optický klam: řekli jsme totiž, že P2 PROC přesouvá svůj přízvuk na prefixový úsek shodně s IND.PRAES, a požadavek na neakúťovou intonaci je schován v prosodických pravidlech VF, cf. II/4.4.3.4.

8.2.2 Deagentívním participiím se tradičně říká pasívní, trpná, lit. *neveikiamieji daļyviai*. Tomuto označení se vyhýbáme, protože s kategorií trpnosti pracovat nechceme. Návod na sémantickou interpretaci deagentívních participií jsme podali v úvodu k tomuto oddílu, nyní přidejme několik ilustrací.

P2 PROC jsme vykládali rysem “potencialita”, obsah potenciality však není upřesněn. Máme tak ke slovesu *āria* ‘ore’ *āriamas jāutis* ‘vůl k orbě’ i *ariamā žemē* ‘orná zem, ornice’, nemluvě o *āriamas laīkas* ‘doba (vhodná) k orbě’, ke slovesu *vālgo* jednak *vālgomos uogos* ‘jedlé bobule’ a *vālgomasis kambarys* ‘jídlena’ (ad litteram “pokoj k jezení”), jednak «transformaci» *šituo šaukštu* (I) *tū vālgai* (VF) ‘touto lžící jíš ty’ → *šitas šaukštas* (N) *tāvo vālgomas* (P2 PROC) ‘to je lžice, kterou přece jíš ty’, kde určitě nedochází k tomu, že lžice

¹⁹ Popsané systémové vztahy však nejsou pro P2 PERF jediné možné, cf. II/3.8.1–2, nn.36, 37.

je pasívně pojídána.²⁰ Lhostejnost potenciality k pasívu hezky předvádí i úsloví *dúodamas* (P2) *iňk* (VF), *mùšamas* (P2) *běk* (VF) ‘když ti dávají, ber, když tě bijou, utíkej’, kde ve stejných syntaktických rolích vystupují stejně utvořená participia sloves *dúoda* ‘dává (kdo komu co)’ a *mùša* ‘bije (kdo koho)’.²¹

P2 PERF vyjadřuje poznamenost dějem ve vztahu jakémkoliv jiném než agentívním. Ke slovesu *ārē* ‘oral’ máme *ártas jáutis* ‘vůl, se kterým se oralo’ i *artà žēmē* ‘zoraná zem’. Od slovesa *mìrē* ‘umřel’ odvozujeme *mirtóji diēnà* ‘den, kdy (někdo) umřel’, totiž ‘výroční den úmrtí’, stejně jako ke slovesu *gimē* ‘narodil se’ máme *gimtóji vietà* ‘(čí) rod-né místo’. Otázka *ař čia praūstas vanduō?* zjišťuje, zda se tady v té vodě (vodou tady v tom lavóru) už někdo myl, *praūsēsi* (VF). Ve větě *dirbtaīs arkliaīs nevažiūoja tuřgun* ‘s koňmi po práci nejezdí na trh’ je důležité podání, že pracoval hospodář a koně mu přitom jen sloužili jako nástroj; hospodář sám by v takovém případě jel či nejel na trh *dirbēs* (P1 PERF).

Úsloví *āviną* (A) *dúotas* (P2 MASC.SG) *dar gaĩdžio* (G) *geĩdžia* (VF) ad litteram ‘celého berana se mu dostalo, a ještě by chtěl kousek kohouta’, které popisuje člověka nenasytného,²² dokládá, že má-li výchozí sloveso dvě rekční doplnění (u *dúoda* ‘dává’ jsou v A a D), může deagentívni participium vykázat i akuzatívní rekcii (na vidu PROC vs. PERF přitom nezáleží). V uvedeném příkladu je důležitá odosobnělá perspektíva ‘byl postižen procesem dávání’, nikoliv že ‘dostal’, jak by agentívně vyjádřilo P1 PERF *gāvēs* od VF *gāvo*.

Se sémantickou interpretací ‘postižen dějem v jiném než agentívním vztahu’ souvisí též skutečnost, ve srovnání s češtinou jistě překvapivá, že deagentívni participia u sebe připouštějí zvrtný morf *si*,²³ je-li coby větný člen výchozího slovesa referenčně odlišný od jména, s nímž je participium kongruentní. Je to možné jen u sloves s neprázdným prefixovým úsekem (cf. 8.5.4), e.g. *dirėktorius pa-si-rašė sūtarti* ‘ředitel podepsal smlouvu’ → *sūtartīs jau dirėtoriaus pa-si-rašėta* ‘smlouva už je od ředitele podepsaná’, *jis pėr-si-rašė informāciją* ‘přehrával si soubor’ → *jo pėr-si-rašėmoje informācijoje būta viruso* ‘v souboru, který si přehrával, byl virus’.

Nebudeme v tomto svazku rozebírat povahu syntagmat VF & INF, upozorníme pouze, že i tam lze převést VF na P2, e.g. *gāli* (VF) *atlikti* (INF) *dárba* (A) ‘může (kdo) vykonat (tu) práci’ → *gālimas* (P2 PROC) *atlikti* (INF) *dárbas* (N) ‘práce, kterou lze vykonat’, cf. ‘zvládnutelná práce’, *pradėjo* (VF) *skaityti* (INF) *romāna* (A) ‘začal (kdo) číst román’ → *pradėtas* (P2 PERF) *skaityti* (INF) *romānas* (N) ‘román, který (kdo) začal číst’, cf. ‘rozečtený román’, *nustātė* (VF) *išvėkti* (INF) *tuō pat laikū* (I) ‘stanovil, že odjede ve stejnou dobu’ → *nustatytas* (P2 PERF) *išvėkti* (INF) *laikas* (N) ‘čas, na který byl stanoven odjezd’.

8.2.3 Na rozdíl od participia, agentívního i deagentívního, je uerbum finitum vidově vágní. Má tedy každé litevské sloveso po dvou participiích agentívních i deagentívních, zatímco čes-

²⁰ Jde o učebnicový příklad téměř literární slávy (Jablonskis 1922: §169,9). Povahu této transformace, která spočívá v přechodu od predikace osobně-konatelské k odosobnělé, vyložíme ve druhém svazku.

²¹ Uvědomme si, že ve větách *dúodamas iňk*, *mùšamas bėk* stejně jako *šitas šaukštas tavo vālgomas* potkáváme kategoriální paradigma P2(2).

²² Rurální svět poráží na jídlo mladé samce, kdežto samičky nechává.

²³ Z litevských gramatik o tom výslovně mluví pouze DLKG (§978); Ambraška et Žiugžda (1937: §123) to výslovně popírají, leč mýlí se.

ké sloveso má po participiu jediném, jež je v závislosti na jeho vidu buď «přítomné», či «minulé». Při překladu z litevštiny do češtiny se tak stane, že *vérdamas* i *virtas* musíme oboje přeložit ‘vařený’, *nėšamas* i *nėštas* shodně jako ‘nesený’, případně ‘nošený’, a naopak že zase různá participia téhož litevského slovesa přeložíme stejným participiem různých sloves českých, cf. *dúodamas* ‘dávaný’ vs. *dúotas* ‘daný’. Od sloves *yrà/ėsame* ‘je/jsme’ a *būvo* ‘byl’ máme *ėsamas* ‘přítomný’ a *būtas* ‘minulý’, kde deagentivnost označuje čas, ve kterém něco (coby agens) je, případně bylo.

8.3 *Participium jako slovesné adjektívum*

V předchozích dvou oddílech jsme předvedli, že agentivní i deagentivní participium mají po třech kategoriálních paradigmatech, jež je disponují ke dvěma různým syntaktickým funkcím, predikativní a atributivní; k predikativní pak dokonce ve dvou podobách, bez kongruence a s kongruencí. Chtl bych zdůraznit, že právě koexistence několika kategoriálních paradigmat je důvodem pro to, abychom o participiích mluvili jako o něčem morfosyntakticky zvláštním. Předvedli jsme i participia «defektní», přičemž jsme připouštěli ztrátu způsobilosti k syntaktické roli atributu a spokojovali se s pouhou způsobilostí predikativní. Díky tomu jsme mohli mluvit o P1 FUT a P1 FREQ, o P1½ coby «participium contemporāle» i o «participium colligēns». V tomto oddíle předvedeme slovesné deriváty, jež lze nazývat participii jen silou tradice: z hlediska jejich syntaktického uplatnění jde o deverbativní, od sloves odvozená adjektiva, jež jsou nápadná «pouze» svou universální odvoditelností.

8.3.1 V části II/1.3.3 jsme symbolem P3' označili to, čemu litevská gramatická tradice říká participium futūrī passīū, *būsimojo laiko neveikiamasis dalyvis*. Je doloženo příklady z nejstarších textů XVI – XVIII stol. a zmiňují je alespoň některé gramatiky téhož období, nicméně už tehdy jde o jev potenciální, derivační alternativu, kterou se jednotliví autoři snaží intelektualizovat.²⁴ První moderní gramatiky zdůrazňují, že fakticky se toto participium vyskytuje jedině ve výrazu *būsimas – būsima* ‘budoucí’ od slovesa *būti*, kdežto jeho uplatnění u jiných slovesných jednotek je jen vzácné (Ambraška et Žiugžda 1936: §120,3), omezené na pár zbytků (Senn 1929: Lek.39 §3), ba dokonce vlastně neznámé (Jablonskis 1922: §168). Vzdor tomu existuje ve spisovné litevštině jasný a jednoznačný předpis, jak se produktivně odvozují, včetně prosodické charakteristiky. Jde o dokonalý umělý konstrukt.

- Derivace vychází z charakteristického kmene futūra, avšak bez druhotných změn slabičných prosodemat, jichž holý kmen coby tvar NON-PERS může doznat, cf. II/3.4.
- Za tento výchozí kmen, jenž končí na neznělou sykavku -s nebo -š, se přes vkladný vokál -i- připojí konsonantický formant -m-, charakteristický pro P2 PROC, a nově vytvořený kmen se přiřadí k paradigmatickému typu I^a – IV, opět shodně s P2 PROC.²⁵

²⁴ Vytautas Ambrazas (1979: §105) tvrdí, že v nejstarších textech lze doložit jeden jediný příklad predikativního užití, a to z knihy *Margarita Theologica*, jež vyšla v Královci r. 1600. Zní *per malone Iesus Christaus tikimes ischganisemi* (MT 208₁₂) ‘doufáme, že skrze milost Ježíše Krista budeme spaseni’, kde participium *ischganisemi*, moderním pravopisem *išganýsiami*, vyjadřuje celou predikaci “že budeme spaseni”. Všechny ostatní doložené výskyty jsou atributivní.

²⁵ Výše citovaný příklad *išganýsiami* dokládá, že jako vkladný vokál se vedle -i- mohlo uplatnit i -i-a.

- Prosodická charakteristika kmene se však od P2 PROC výrazně liší a naopak plně shoduje s P1½: ve vlastním kmene se /ě/, /ã/ pod přízvukem nikdy nedlouží, na prefixový úsek kmene se přízvuk nikdy nepřesouvá, kdežto koncovce se přízvuk nabízí právě tehdy, když infinitivní kmen výchozího slovesa neobsahuje slabičný sufix. Vzhledem k tomu, že segment *-sim-/šim-* vytváří slabičnou hranici, je kmen P3' prosodické charakteristiky buď 1A, nebo 2A, nikdy ale nenese rys B.

8.3.2 Participium P3' představuje v litevštině neaktualizovanou systémovou potenci a jeho derivační schéma lze uplatnit pouze jako «genealogický mýtus», kterak adjektivum *būsimas – būsimà* 'budoucí' povstalo ze slovesa *būti* 'být'.²⁶ Plně aktualizovaný je však v litevském systému derivát, který jsme v II/1.3.3 označili P3 a kterému se tradičně říká gerundium, případně participium necessitatis, *reikiamybės dalývis*.

Odvozuje se od kmene INF formantem *-tin-*, paradigmaticky se řadí k typu I^a – IV, prosodické charakteristiky sdílí s participii, jež se od kmene INF odvozují slabičným formantem: pokud kmen INF sám obsahuje slabičný sufix, je typu 1A, jinak je 2A.²⁷ Přízvuk vždy spočívá na té části kmene (kořenový úsek, kmenotvorná přípona, nikdy ne úsek prefixový, na které spočívá v INF. Prosodicky se tedy P3 shoduje s P3' (*-sim-/šim-*) i P1½ (*-dam-*), leč rozchází s P2 PERF (*-t-*).

Nejstarší gramatiky (XVI – XVIII stol.) uvádějí náš typ P3 jako funkčně rovnocennou variantu k P3', gramatiky vedené historickosrovnávacím popisem (XIX stol.) oba typy formálně rozlišují. Jaunius (1907) se zabývá pouze typem P3, jediným skutečně produktivním. Pozdější gramatiky zdůrazňují, že mezi oběma typy je sémantický rozdíl, čímž jistě chtěly povzbudit textové uplatnění obou zároveň. V čem onen rozdíl spočívá? Oběma participiím je společné deagentivní podání děje výchozího slovesa. Protože se uplatňují atributivně, vždy výslovně sdělují, že jméno, s nímž jsou kongruentní, stojí ke slovesnému ději, který je jejich lexikálním obsahem, ve vztahu jiném než konatelském. Obě participia podávají svůj slovesný obsah jako neaktuální, leč aktualizovatelný. Vůči tomuto společnému základu vystupují v ekvipolentní opozici (P3) "nutnost" :: "odhodlání" (P3'). Nyní si uvědomme, že je-li neaktuálnost přirozeným důsledkem deagentivního podání děje, pak aktualizovatelnost může ono deagentivní podání narušit. K narušení nedochází, je-li přítomen rys "nutnost", protože vše lze sjednotit do podoby "děj aktuálně neprobíhá, ale má/musí proběhnout", aniž určujeme, kdo onen děj vykoná: nutnost je obecná. Zato rys "odhodlání" otevírá otázku, kdo se odhodlal, a dotýčného považujeme za konatele. Participium P3' se tedy může uplatnit jedině v kontrastu k P3 jako výslovné popření obecné nutnosti, cf. *vesti* 'oženit se' → *jõ vestinà* (P3) *mergėlė* 'dívka, kterou si má/musí vzít' (okolnosti tak rozhodly) vs. *jõ vesimà* (P3') *mergėlė* 'dívka, kterou si vezme' (on se tak rozhodl).²⁸ Právě zvláštní okolnost, že se při deagentiv-

²⁶ Komu se nezdá «genealogický mýtus», ten necht' si přeloží: «diachronní poznámka bez synchronní opory». Popisujeme vztah neproduktivní a jedinečný, takže již popis sám je výkladem.

²⁷ V části 8.1.6 n.16 jsme poznamenali, že Alfred Senn uvádí pro *dam*-participia ještě prosodickou alternativu, jež pro typ 2A klade navíc podmínku, aby kořenová slabika kmene nebyla akútová. Dojde, že stejnou alternativu uvádí i pro *sim-/šim-* a *tin*-participia (Senn 1966: §§233, 237).

²⁸ Derivace *būti* 'být' → *būtinās* (P3) 'nutný' vs. *būsimas* (P3') 'budoucí' se uvedené sémantické charakteristice nevzpěčuje, leč budeme i ji pokládat spíše za «genealogický mýtus».

ním podání vyžaduje, aby alespoň v textu byl implicitě přítomen «odhodlaný konatel děje», způsobuje malé uplatnění P3'.

Na druhou stranu se litevské gerundium / participium necessitatis P3 může uplatnit u každého slovesa, přičemž séma “nutné” lze interpretovat též jako “žádoucí” nebo “nevyhnutelné”. Jde sice o pouhé slovesné adjektívum, nicméně jeho systémově tvarová jednota z něho tvoří zvláštní slovotvornou kategorii. Dobře si to uvědomíme při srovnání s češtinou, kde jednotlivé ekvivalenty odvozujeme ad hoc podle nejrůznějších morfologických vzorců, cf. *(ne)lėis-ti* ‘(ne)dovolit, (ne)připustit’ → *(ne)lėis-tin-as* ‘(ne)připus-&-st-n-ý’, *abejó-ti* ‘pochybovat’ → *abejó-tin-as* ‘pochyb-n-ý, spor-n-ý’, *ap-veřk-ti* ‘oplakávat’ → *ap-veřk-tin-as* ‘žal-ost-n-ý, u-boh-ý’, *miř-ti* ‘zemřít’ → *miř-tin-as* ‘smrt-el-n-ý’ (o nemoci, nebezpečí, nikoliv o člověku: ten by byl nutně konatelem děje *miřti*), *i-tař-ti* ‘podezírat’ → *i-tař-tin-as* ‘podezře-l-ý’, *pa-vyd-ė-ti* ‘závidět’ → *pa-vyd-ė-tin-as* ‘zá-vid-ěn-í-hodný’; nemluvě o tom, že spoustu litevských participií do češtiny jednoslovně vůbec přeložit nelze, e.g. *dirbti dárba* ‘dělat (svou) práci’ → *dirbtinas dárbas* ‘práce, která se má udělat’, *sakýti žōdį* ‘říct slovo’ → *sakýtinās žōdis* ‘slovo, které se má říct’.

8.3.3 Systémovou sílu «participií nutnosti» můžeme vidět nejen na srovnání s češtinou, ale i uvnitř litevského jazyka. Připomeňme, že slovotvorným prostředkem je vedle vlastní kmenotvorby i samo přiřazení k paradigmatickému typu (cap.5). Totožnost participia P3 stojí na kmeni *-tin-* odvozeném podle výše popsaného postupu a na deklinačním zařazení I^o – IV. Týž kmen lze totiž přiřadit i typům I.b^v – V (adjektívně) a I.b či V (substantívně). Vznikají tak jména s charakteristickým zakončením N.SG na *-tinis* a *-tinė*, jež vyjadřují nespécifické vymezení slovesným dějem. Patří k prosodickému typu 1A právě tehdy, když výchozí sloveso má v infinitivním kmeni sufix (přízvuk je pak na stejné slabice jako v infinitivu); jinak jsou typu 1B a kmenový přízvuk nesou na sufixu *-tin-*.

Umístěním přízvuku na morf *-tin-* se tato deverbativní adjektiva drobně liší od P3. Slovotvornou změnu v paradigmatickém zařazení tedy doprovází jemná změna v prosodickém chování kmene (cf. 5.1), leč projevuje se pouze v případě 1B, nikoliv 1A. Dodejme, že prosodických charakteristik 1A nebo 1B nabývají vůbec všechna druhotná adjektiva s kmenotvornou příponou *-in-*, at’ již se odvozují od sloves, nebo ne. Ta se v MASC skloňují vždy podle vzoru I.b^v (následně substantivizovaná pak podle I.b), e.g. *gā|l-as* (2B) ‘konec’ → *ga|l-ì|n-is* (1B) ‘koncový’, *daūg* ‘mnoho’ → *dau|g-ì|n-is* ‘mnohočetný’, *vie|t-à* (1B) ‘místo’ → *viē|t-i|n-is* (1A) ‘místní’, *skai|č-ius* ≡ *skai|t-ì-us* (1B) ‘číslo’ → *skai|t-i|n-is* (1A) ‘číselný’.²⁹

Má-li výchozí sloveso předponu, polohu přízvuku ve jmenném derivátu to nemění (pouze předpona *pér-* na sebe strhává přízvuk za všech okolností). Příklady: *raš-ý-ti* ‘psát’ → *raš-ý-tin-as* ‘k (na)psání’ vs. *raš-ý-tin-is* (I.b^v, 1A) ‘písemný’ (oproti ústnímu), *mók-y-ti* ‘učit’ → *mók-y-tin-as* ‘k (na)učení’ vs. *mók-y-tin-is* (I.b, 1A) ‘učenec’, *su-žad-ė-ti* ‘zasnoubit’ → *su-žad-ė-tin-as* ‘k (za)snoubení’ vs. *su-žad-ė-tin-is* (I.b, 1A) ‘snoubenec’, *dirb-ti*

²⁹ Existuje několik málo substantív, která se řadí k deklinačním typům I.b či V, mají slovotvorný sufix *-tin-* a dají se vykládat jako deriváty sémanticky blízkého kmene INF, leč prosodickou charakteristikou jsou 2A. Vidíme v nich přímé deriváty substantivní, nikoliv substantivizovaná adjektiva, cf. *gilti* ‘uštknout’ → *giltinė* ‘smrt, morana’, *imti* ‘(za)jmout’ → *imtinys* ‘zajatec’; sémantická blízkost ke slovesu je sice zřejmá, nemusí však nutně jít o deriváty kmene INF, cf. *siuñčia siuñtė siuñsti* ‘poslat’ → *siun-tin-ys* ‘zásilka’.

‘pracovat’ → *dīrb-tin-as* ‘k udělení’ vs. *dīrb-tin-is* (I.b', 1B) ‘umělý’ (oproti přirozenému), *sūk-ti* ‘točit’ → *sūk-tin-as* ‘k o/na-táčení’ vs. *suk-tin-is* (I.b, 1B) ‘točák’ (tanec), *su-tař-ti* ‘dohodnout, sladit’ → *su-tař-tin-as* ‘jaký zbývá dohodnout’ vs. *su-tar-tin-é* (V, 1B) vícehlásá lidová píseň, *rāsti pinigū* ‘nalézt (nějaké) peníze’ → *rastinī* (I^a, 2A) *pinigai* “peníze, které je nutné najít” (na zaplacení nájmu, dluhu) vs. *rastiniai* (I.b', 1B) *pinigai* “peníze, které majitel získal tak, že je někde našel” (nikoliv vydělal, zdědil).³⁰

Tato sekundární slovesná jména, přídavná i zpodstatnělá, stojí na periférii morfologické derivace vycházející z litevského slovesa, a tedy i na periférii lexikálně-gramatického okruhu VERBVM. Teoreticky je lze odvodit od každého slovesa. Můžeme je vymezit sématem “příznačný tím, že v souvislosti s ním probíhá či proběhl slovesný děj”, čímž je odlišíme od derivátů P3, které nesou séma “určený k tomu, aby v souvislosti s ním proběhl slovesný děj”.³¹ Nicméně i tak zůstane pouze u potence systému. Míru aktuálního úsu nedovedu odhadnout: zatímco participia na *-tin-as* můžeme automaticky generovat pravidlem “x-ovat” → “k x-ování”, aniž se staráme, zda výsledný derivát bude kdy užít, nelze adjektiva, natož substantiva na *-tin-is/-é* mechanicky odvozovat «předem», než vůbec vyvstane konkrétní potřeba něco pojmenovat pouze vágní souvislostí s průběhem (deagentivně pojatého) slovesného děje.

8.4 Slovesná substantiva

Výklad litevských participií nás v minulém oddíle dovedl až ke slovesným adjektivům. Potence litevského systému je dovede odvodit pro každé sloveso, mnohá z nich navíc přecházejí v substantiva. K potenci litevského systému však patří i to, že jistá substantiva lze od každého slovesa odvodit přímo. Litevská lexikografická tradice je povětšinou ani neuvádí jako samostatné položky, spíše jen poznamenává u slovesného hnízda (cf. 8.4.3).

8.4.1 První skupinu představují substantiva, jimž by se v širší indoevropské tradici říkalo *nōmina āctiōnis*. Litevská jazykověda je takto netematizuje a mluví o nich spíše v opisech jako o «pojmenováních děje» nebo prostě o «slovesných abstraktech». Odvozují se od lemmatického kmene préteritního sufixem *-im-* (s alomorfelem *-ym-*), nesou rod MASC, řadí se k deklinačnímu typu I a nabývají prosodických charakteristik 1A nebo 1B.

Alomorfelem *-ym-* se litevská *nōmina āctiōnis* odvozují právě a jedině od sloves konjugačního typu {*-o-*, *-ē-*}, formantem *-im-* pak od všech ostatních. To je dokonalá paralela k uplatnění alomorfu *-i-us-* místo *-us-* při derivaci P1 PERF, která rovněž vychází od kmene préteritního. Prosodické charakteristiky 1B nabývají právě tehdy, když kmenový přízvuk padá na sufix *-im-*, jinak jsou 1A. Na sufix *-im-* přitom padá kmenový přízvuk právě tehdy, když výchozí sloveso ve svém lemmatickém trojkmení nikde nemá kmenotvorný sufix. Alomorfelem *-ym-* proto přízvuk nenese nikdy: pro konjugační typ {*-o-*, *-ē-*}, na nějž je výlučně vázán,

³⁰ Podobně *rastinis vaikas* je ‘dítě nalezenec’. Všimněme si, že poloha přízvuku ve slově *rastinis* automaticky zaručuje, že kmenové /ā/ se pod přízvukem nedlouží. Pouze v případě *rastinas* ≡ /'rās-tin-as/ tak můžeme doložit zvláštní chování P3 oproti P2 *rāstas* < /'rās-&-t-as/.

³¹ Zde jsme pouze rozvedli kombinaci sémat “nutnost” a “deagentivní podání děje”, kterou jsme podali v 8.3.2.

je totiž příznačný infinitív na *y-ti*, cf. *kláus-ja kláus-é kláus-ti* ‘ptal se’ → *klaus-ìm_{1B}-as* ‘vytávání’ vs. *klaūs-o klaūs-é klaus-ý-ti* ‘poslouchal’ → *klaūs-ym_{1A}-as* ‘poslouchání’.³²

Má-li výchozí sloveso předponu, má ji též nōmen āctiōnis, cf. (*skreñd-a skrid-o skris-ti* ‘letěl’ → *skrid-ìm-as* ‘létání, let’) ⇒ (*ât-skrend-a at-skrid-o at-skris-ti* ‘přiletěl’ → *at-skrid-ìm-as* ‘přilétnutí, přilet’). Uchovává se též zvrtný morf. Ten se klade mezi kmen a předponu, je-li, cf. *pa-si-māt-é* ‘viděli se’ → *pa-si-māt-ym-as* ‘shledání’, jinak za koncovku, cf. *mók-é* ‘učil’ → *mók-ym-as* ‘učení’, *mók-é-si* ‘učil se’ → *mók-ym-as-is* ‘učení se’ (o interakcích morfu *si* s deklinační koncovkou pojednáme samostatně v části 8.5.5). Již na dvojici *skrid-ìm_{1B}-as* :: *at-skrid-ìm_{1B}-as* jsme si mohli všimnout, že přítomnost předpony neměla vliv na prosodickou charakteristiku substantíva. Tak tomu je obecně, pouze předpona *per-* strhává přízvuk na sebe, jak ostatně činí za všech okolností, cf. *bég-o* ‘běžel, běhal’ → *bég-ìm_{1B}-as* ‘běhání’ vs. *pér-bég-ìm_{1A}-as* ‘přeběhnutí’ ← *pér-bég-o* ‘přeběhl’. Jinak nōmen āctiōnis svůj kmenový přízvuk na prefixový úsek nikdy nepřesouvá, a to ani tehdy, když tak činí výchozí uerbum finitum, cf. *už-ém-é* ‘obsadil, zaujal’ vs. *už-ém-ìm-as* ‘obsazení, zaujetí’, *už-si-ém-é* ‘zabýval se (čím)’ vs. *už-si-ém-ìm-as* ‘zaměstnání’. I v tomto ohledu se nōmina āctiōnis shodují s agentívními perfektívními participii, jež se rovněž odvozují od kmene préteritního, cf. *už-ēm-us*, *už-si-ēm-es*, a liší se od chování agentívních participií procesuálních, odvozovaných od kmene přítomného.

Nōmina āctiōnis jsme vymezili čistě formálně podle jejich derivačně morfologické struktúry a pojmenovali čistě konvenčně. Bez formální opory v derivační struktúře opravdu nelze obhájit, že litevské *skridimas* (I, 1B) stejně jako jeho český protějšek ‘létání’ je názvem činnosti, jež představuje lexikální obsah slovesa *skreñda skrido skristi* ‘letěl, létal’, kdežto *skrydis* (I.b, 1B) ‘let’ není. Litevská substantíva s kmenem na *-im-* (pod což vždy zahrnujeme i alomorf *-ym-*, takže jej už dále nebudeme výslovně uvádět), odvozená od préteritního kmene slovesného, totiž v abstraktním systému jazyka existují vedle jiných substantív, jež jsou s daným slovesem kořenově příbuzná. Konkrétní význam *im-*derivátů tak vždy závisí na tom, kolik má daný kořen dalších substantívních derivátů. Výše zmíněný příklad *skridimas* označuje «čistý děj» ‘létání’ jen proto, že *skrydis* pojmenovává jakoby s odstupem dobu, po kterou onen děj probíhal, ba samu událost, že proběhl, a vše, co se k ní váže; takže i když se mi ‘létání’ jako takové líbí, sc. *skridimas mán patiñka*, konkrétní ‘let’ můžu prožívat jako nepřijemný, sc. *skrydis būvo labai nemalonūs*. Od slovesa *bėga bėgo bėgti* ‘běžel, běhal’ máme *bėgimas* ‘běh, běhání’, jež pojmenovává činnost v systémové opozici vůči kořenově příbuzným derivátům *bėgsmas* (2B, I) ‘schopnost běhu’, *bėgis* (1B, I.b) ‘chod stroje, běh času’, nemluvě o *bėgsena* (1A, IV) ‘způsob běhu’. Podobně *jaũcia jaũtė jaũsti* ‘cítil’ → *jaũtimas* ‘cítení’ :: *jaũsmas* (1B, I) ‘cit’ :: *jaũsena* (1A, IV) ‘vnímání’.

Tam, kde od slovesného kořene jiná substantíva odvozena nejsou, označuje *im-*derivát nejen «čistý děj», ale i to, co z děje vzniká, či co naopak děj vůbec umožňuje. Proto se litev-

³² Prosodický protiklad *siejimas* (1B) ‘provazování’ vs. *sijojimas* (1A) ‘prosívání’ tak odráží skutečnost, že *siē-j-a siē-j-o siē-ti* ‘spojoval, uvazoval’ je od *siē-tas* ‘řetěz’ (původně k uvazování dobytka či psů) odvozeno bez sufixu, pouze s epenthetickým *-j-*, kdežto *sij-ó-j-a sij-ó-j-o sij-ó-ti* ‘prosíval’ je od *sie-tas* ‘sító’ odvozeno sufixem *-o-*. Je přitom lhostejné, zda v segmentu *sij-* představuje *-j-* opět pomocný, epenthetický konsonant, tentokrát vložený mezi kmen a sufix, nebo zda je výsledkem kořenové disociace /sī/ ↔ /si-j/, jež následovala po ablautové proměně /sie/ ↔ /sī/, cf. II/4.0.4, 4.1.

ská nōmina āctiōnis – na rozdíl od češtiny – běžně vyskytují v PL, cf. *dejāv-o* ‘vzdychal’ → *tiē jū nuolatīniai dejāv-im-ai!* (N.PL), což do češtiny musíme přeložit buď SG ‘to jejich ustavičné vzdychání!’, nebo PL jiného blízkého substantíva ‘ty jejich ustavičné vzdechy!’: český plurál ‘ta jejich vzdychání’ se totiž vztahuje na různé podoby vzdychacího úkonu, cf. ‘ta jejich všelijaká vzdychání’, spíše než na úkon opakovaný. Podobně *abejój-o* ‘pochyboval’ → *sukēlē abejój-im-u* (G.PL) ‘vyvolalo to nemálo pochybností’: Ipěli-li bychom v češtině na substantívu slovesném, museli bychom opět přeložit singulárem, e.g. ‘bylo kolem toho nemálo pochybování’.

Obsahy, z nichž jeden označuje (abstraktní) děj a druhý (konkrétní) předmět s dějem související, se mohou zvýraznit natolik, že substantívum na *-im-as* lze pokládat za slovo dvojnásobné, e.g. *vež-im-as* 1. ‘(s)vezení/vození’, cf. *věž-ē* ‘vezl’, 2. ‘vůz’; *vert-im-as* 1. ‘překládání’, cf. *veřt-ē* ‘přeložil’, 2. ‘překlad’; *leid-im-as* 1. ‘vydávání (knih)’, cf. *léid-o* ‘vydal’, 2. ‘vydání (knihy)’, přičemž víceznačnost slovesa *léid-o* dovoluje k významu ‘do-, po-volil’ odvodit *leid-im-as* též jako 1. ‘povolování’, 2. ‘povolení’. V ojedinělých případech se dvojí význam derivátu na *-im-as* může projevit dvojí přízvukovou charakteristikou, cf. *kláus-ē* ‘ptal se’ → *klaus-im-as* (1B) ‘dotazování, vyptávání se’ vs. *kláus-im-as* ‘otázka’, *gěr-ē* ‘pil’ → *gēr-im-as* (1B) ‘pití’ (činnost) vs. *gěr-im-as* ‘nápoj’. Změna přízvukové charakteristiky jde ve směru od 1B (abstraktum) k 1A (konkrétní). Je-li nōmen āctiōnis samo již 1A, jeho přízvukovou charakteristiku měnit nelze, cf. *klaūs-ē* ‘poslouchal’ → *klaūs-ym-as* (1A) ‘poslouchání’ i ‘poslech’, *gyv-ēn-o* ‘žil’ → *gyv-ēn-im-as* (1A) ‘žití’ i ‘život’.³³

Konkrétní obsah u derivátu na *-im-as* může v úsu natolik převážit, že spojení s abstraktním podáním slovesného děje je v povědomí mluvčích sotva přítomné, cf. *sūr-im-as* ‘slaná voda, slaný nálev, slané jídlo’ vs. *sūr-im-as* ‘(ze)slanění’ ← *sūr-o* ‘(ze)slaněl’, *sald-im-as* ‘sladkost’ (sladké jídlo) vs. *sald-im-as* ‘(ze)sládnutí’ ← *saļd-o* ‘(ze)sládl’; vazba na slovesný děj může dokonce být druhotná, umělá, ba v systému jazyka zcela nepřítomná, takže pro *sen-im-as* ‘staří, stáří’ (generace) ještě lze dovodit slovesnou derivaci *sēn-o* ‘(ze)-

³³ I tak je změny prosodické charakteristiky využito ve spisovném jazyce jen málo: pomocí AtgDLKŽ jsem našel pouze pět dvojic. Vedle výše uvedených *klausimas* vs. *kláusimas*, *gērīmas* vs. *gērīmas* jsou to *pylīmas* ‘sypání’ vs. *pylīmas* ‘násep, val, hráz’, cf. *pyl-ē* ‘sypal’; *glītīmas* ‘klihovatění’ vs. *glītīmas* ‘klíh’, cf. *glīt-o* ‘klihovatěl’; *skyrīmas* ‘rozdělování’ vs. *skýrīmas* ‘pěšinka (ve vlasech)’, k čemuž LKŽ (XII:910) ještě přidává obsoletní PL *skýrimai* ‘volby’, cf. *skýr-ē* ‘rozdělil’.

Je možné se přímo se znepokojením ptát, proč spisovný jazyk této možnosti nevyužil soustavněji. Zatímco s dvojnásobným přízvukem odvozuje *gěr-ē* ‘pil’ → *gēr-im-as* (1B) ‘pití’ (činnost) vs. *gěr-im-as* (1A) ‘nápoj’ (prostředek), bez prosodického rozlišení nechává *ēd-ē* ‘žral’ → *ēd-im-as* (1B) ‘žraní’ (činnost) et ‘žrádlo’ (prostředek); zatímco s dvojnásobným přízvukem odvozuje *glīt-o* ‘klihovatěl’ → *glīt-im-as* (1B) ‘klihovatění’ (činnost) vs. *glīt-im-as* (1A) ‘klíh’ (výsledek), bez prosodického rozlišení stojí *šlāp-o* ‘(na-/roz-)močil’ → *šlap-im-as* (1B) ‘(na-/roz-)máčení’ (činnost) et ‘moč’ (produkt). Pro odpověď si musíme uvědomit, že na konkrétním ‘žrádlo’ se v systému jazyka specializoval jiný derivát téhož kořene, sc. *ēdalas*, kdežto konkrétním *šlapīmas* ‘moč’ je relativně nový útvar, pocházející z lékařské terminologie, a do spisovného jazyka byl uveden jako nové slovo základní se slovesným derivátem *šlāp-in-a-si šlāp-in-o-si šlāp-in-ti-s* ‘močí’, aby se nahradilo staré a plně zavedené sloveso *mýž-a mýž-o mýž-ti*, pocitované jako příliš vulgární (DLKŽ je vůbec neuvádí, LKŽ VIII:305-306 naopak dokládá jeho velké rozšíření), k němuž ve významu ‘moč’, nyní spíše ‘chcanky’, existuje derivát *myžalai*.

Z hlediska «charakterologie» jazyka litevského tedy můžeme uzavřít, že prosodické rozlišení významů je v potenci systému, přičemž ve slovtvorbě se aktualizuje jen málo, kdežto ve flexi hodně.

stárl' → *sen-ìm-as* '(ze)stárnutí', avšak pro *jaun-ìm-as* 'mladí, mládí' (generace) nikoliv, protože systém má jiné sloveso, cf. *jaun-ěj-o* '(o)mládl' → *jaun-ěj-ìm-as* '(o)mládnutí'.³⁴

8.4.2 Druhé skupině litevských substantív produktivně odvozovaných od sloves by se v širší indoeuropeistické tradici říkalo *nōmina agentis*. Toho se drží i litevská lexikologie, jež říká *veikėjų pavadinimai*. Vznikají dvojím až trojím alomorfním způsobem:

(i) U sloves, jež mají v infinitivu kmenotvorný sufix, se *nōmina agentis* odvozují od kmene infinitivního sufixem *-to-* s paradigmatickým přiřazením I.a (⇒ MASC, cf. 3.2) či IV.a (⇒ FEM) a prosodickou charakteristikou 1A; přízvuk spočívá na stejné slabice jako v INF, cf. *mók-o mók-é mók-y-ti* 'učil' → *mók-y-to-jas* 'učitel', *mók-a mok-ě-jo mok-ě-ti* 1. 'uměl, znal', 2. 'platil' → *mok-ě-to-jas* 1. 'znalec', 2. 'plátce'.

(ii) U sloves, jež v infinitivu kmenotvorný sufix nemají (víme, že pak jej nemají ani zbývající lemmatické kmeny, cf. II/4.3.1), se *nōmina agentis* odvozují od kmene préteritního sufixem *-é-*, opět s paradigmatickým přiřazením I.a (⇒ MASC, cf. 3.2) či IV.a (⇒ FEM) a prosodickou charakteristikou 1A; přízvuk spočívá na sufixu *-é-*, cf. *pjáu-n-a pjáv-é pjáu-ti* 'žne' → *pjov-ě-jas* 'žnec', *pìn-a pýn-é pìn-ti* 'plete (košíky)' → *pyn-ě-jas* 'košíkář' (výrobce košíků, nikoliv sportovec).

(iii) Alternativně k sufixu *-é-* se *nōmina agentis* od sloves, jež v infinitivu nemají vlastní kmenotvorný sufix, tvoří též sufixem *-ik-*. I ten se připíná k lemmatickému kmeni préteritnímu. Přízvuk sice rovněž spočívá na sufixu *-ik-*, což je opět obdoba k derivacím s *-é-*, že však *-ik-* vytváří krátkou, a tudíž neakútovou slabiku, má výsledný kmen prosodickou charakteristiku 1B. Paradigmatické přiřazení je jiné než v případě (ii), a to I (⇒ MASC) nebo V (⇒ FEM). *Nōmina agentis* na *-ikas* představují dialektální varianty ke jménům na *-ėjas*, současný spisovný jazyk je rovněž integroval, takže máme řadu dublet sémanticky nerozlišených, cf. *něš-a něš-é něš-ti* 'nesl' → *neš-ě-jas* et *neš-ik-as* 'nosič', *perk-a piřk-o piřk-ti* 'koupil' → *pirk-ě-jas* et *pirk-ik-as* 'kupující' (vs. 'prodávající').³⁵

³⁴ Suffixem *-im-as* (*-ym-as*) se totiž odvozuje i několik konkrétně od adjektiv, cf. *minkšt-as* 'měkký' → *minkšt-ìm-as* (1B) 'měkká část' (těla, potraviny), *kiet-as* 'tvrdý' → *kiet-ìm-as* (1B) 'tvrdá část' (těla, potraviny), *bált-as* 'bílý' → *bált-ym-as* (2A) 'bílek', 'bělmo', *baltymai* 'bílkoviny', *júod-as* 'černý' → *júod-ym-as* (2A) 'piha', 'černá skvrna'. Substantiva *senimas*, *jaunimas* jsou tedy deriváty adjektiv *sėnas*, *jaunas*.

³⁵ O okrajovém postavení derivátů na *-ikas* svědčí i to, že některé existují též ke slovesům, jež ve svém lemmatickém trojkmeni obsahují sufix, cf. *žud-o žud-é žud-y-ti* 'zavraždil' → *žud-ik-as* 'vrah', *rom-ij-a rom-ij-o rom-y-ti* 'miškuje, kastruje' → *rom-ik-as* "kdo umí miškovat, kdo provádí kastraci". Jiné deriváty vznikly ad hoc a existují třeba jen v určitých textech, cf. *tūp-ja tūp-é tūp-ti* 'usedl do podřepu', *tūp-i tūp-ě-j-o tūp-ě-ti* 'sedí v podřepu' → *tūp-ik-as* "kdo/co je v podřepu", *kāb-a kab-ě-j-o kab-ě-ti* 'visí' → *kab-ik-as* "kdo/co visí", kterážto konatelská jména jsou doložena, podíváme-li se na příslušná hesla do LKŽ, fakticky jedině v parémiích, povětšinou v hádankách, e.g. *kāba kabikas*, *tūpi tupikas* "visí viselec, dřepí dřepelec" (kočka se mlsně dívá na zavěšený špek). Derivát *vaiškštikas* se vymezuje jako expresivní označení toho, "kdo pořád někde vandruje", případně "kdo je furt v luf-tu", vedle pravidelných derivátů *vaiškšč-jo-to-jas* ← *vaiškšč-jo-j-a vaiškšč-jo-j-o vaiškšč-jo-ti* 'prochází se', *vaiškšt-in-ě-to-jas* ← *vaiškšt-in-ě-j-a vaiškšt-in-ě-j-o vaiškšt-in-ě-ti* idem. — Uvedená *nōmina agentis* jsou převzata z DLKG (§235), kde se zdůrazňuje (§234), že deriváty na *-ėjas* se vyskytují jedině ke slovesům bez kmenotvorného sufixu, a výslovně se uvádí, že protipříklad *globėjas* 'ochránce' je spíše zdánlivý, protože vedle dnešního systémového *glob-ó-j-a glob-ó-j-o glob-ó-ti* 'ochraňuje (koho),

Má-li výchozí sloveso prefix, má jej i příslušné nōmen agentis, cf. (*peřk-a piřk-o piřk-ti* ‘koupil’ → *piřk-ě-jas* ‘kupující’) ⇒ (*āt-perk-a at-piřk-o at-piřk-ti* ‘vykoupil’ → *at-piřk-ě-jas* ‘vykupující’, ponejvíce však *Atpiřkējas* ‘Vykupitel’), (*dúo-d-a dāv-é dúo-ti* ‘dal’ → *dav-ě-jas* ‘dárce’) ⇒ (*iř-dúo-d-a iř-dav-é iř-dúo-ti* ‘vydal, zradil’ → *iř-dav-ě-jas* ‘kdo vydal’, ‘výdejce’ et *iř-dav-ik-as* ‘zrádce’; všimněme si funkční diferenciaci morfologických různotvarů *iřdavējas* a *iřdavikas*).

Zvratný morf *si* nōmina agentis do sebe integrují pouze mezi předponou a vlastním kmenem, cf. *pa-si-kēs-in-a pa-si-kēs-in-o pa-si-kēs-in-ti* ‘nastrojil úklad (proti komu/čemu)’ → *pa-si-kēs-in-im-as* ‘atentát’ et *pa-si-kēs-in-to-jas* ‘atentátník’.³⁶ Zvratná slovesa bez předpony sice mají nōmen āctiōnis se zvratným morfem, leč nōmen agentis bez něho, cf. *darb-úo-j-a-si darb-āv-o-si darb-úo-ti-s* ‘pracuje (kde, na čem)’ (reflexiūum tantum) → *darb-āv-im-as-is* ‘práce, zaměstnání’ vs. *darb-úo-to-jas* ‘pracovník, zaměstnanec’, *teir-áu-j-a-si teir-āv-o-si teir-áu-ti-s* ‘zajímá se (o co), vyptává se (na co)’ (reflexiūum tantum) → *teir-āv-im-as-is* ‘zájem (o co)’ vs. *teir-áu-to-jas* ‘zájemce (o co)’.

8.4.3 V úvodu tohoto oddílu jsme prohlásili, že předvedeme slovesná substantíva, jež litevská lexikografie ani netematizuje. Odvoláváme se přitom na praxi jednosvazkového DLKŽ i dvacetisvazkového LKŽ. Podíváme-li se na slovesná hnízda, vidíme, že DLKŽ v nich soustavně uvádí nōmina āctiōnis na *-imas* (s alomorfem *-ymas*, který už dále nebudeme výslovně zmiňovat), nesoustavně pak též nōmina agentis na *-tojas*, *-ējas*, případně *-ikas* (s femininními protějšky, které v dalším už rovněž nebudeme výslovně připomínat), přičemž v mnoha případech vůbec necítí potřebu je vykládat či ilustrovat. Samostatné hnízdo mají ona substantíva, jen je-li pro to zvláštní důvod.

Takovým důvodem může být sémantické osamostatnění jistého aspektu. DLKŽ sice nemá heslo *nešimas* ‘nesení, nošení’ (je schováno v hnízdě *nēša nēšē nēšti*), má však *veži-mas*, jež 1. odkazuje do hnízda *vēža vēžē vēžti*, a to ve významu ‘(s)vezení, vožení’, a 2. vykládá osamostatnělý sémantický aspekt ‘vůz’. Druhým důvodem bývá sémantická diferenciaci alomorfů. V hnízdě slovesa *iřdúoda iřdavē iřdúoti* najdeme v DLKŽ dlouhý výčet lexikálních významů, včetně relevantních ‘vydal’ a ‘zradil’, a po nich jsou bez jakéhokoliv osvětlení uvedena substantíva *iřdavējas* a *iřdavimas*. Zřejmě se předpokládá, že každý ví, že znamenají «prostě jen» ‘vydávající’ a ‘vydání’. Zato samostatně stojící hesla *iřdavikas* ‘zrádce’ i *iřdavystē* ‘zrada’ do hnízda slovesa *iřdavē* ‘zradil’ vůbec neodkazují.

LKŽ ve svých slovesných hnízdech nōmina āctiōnis ani nōmina agentis vůbec neuvádí, jim příslušná hesla však nepředstavují samostatná hnízda: obsahují většinou jen odkaz na příslušné sloveso a zvláštní výklad se uvádí pouze v případě sémantické specifikace; jde tedy o stejnou praxi, jakou jsme popsali pro DLKŽ. Dodejme, že retrográdní slovník sestavený k DLKŽ vypisuje všechna nōmina āctiōnis i agentis samostatně, což souvisí s jeho uspořádáním podle slovních druhů. K velkému LKŽ retrográdní slovník bohužel neexistuje.

---

pečuje (o koho)’ mělo tento význam i bezpříponové *glób-ia glób-é glób-ti* (LKŽ III:430), jež dnes znamená ‘objal, přikryl, zabalil’.

³⁶ Nōmina agentis o této struktuře jsou velmi vzácná. Pomocí AtgDLKŽ jsem našel všeho všudy dvě, již zmíněné *pasikēsintojas* ‘atentátník’ a potom už jen *pasisāvintojas* ‘osvojitel’, též ‘uzurpátor’, odvozené od *pa-si-sāv-in-a pa-si-sāv-in-o pa-si-sāv-in-ti* ‘osvojí si, uzme si’.

Pokud jsme řekli, že DLKŽ uvádí ve svých slovesných hnízdech konatelská jména – na rozdíl od abstrakt – nesoustavně, neznamená to výtku, že slovník některé systémové výrazy zamlčuje. Spíš je na místě opačná otázka: Jsou všechna v něm uváděná nōmina āctiōnis textově doložená?

Máme-li k druhotnému slovesu *juok-áu-j-a juok-āv-o juok-áu-ti* ‘žertoval, bavil se’ usuální deriváty *juok-āv-im-as* ‘žert’ (též ‘výbuch smíchu’) i *juok-áu-to-jas* “kdo rád žertuje” (povahová charakteristika člověka), máme-li vedle toho kořenově příbuzná substantíva *juōk-as* ‘žert’, *juōk-sm-as* ‘smích’ a *juok-dar-ys* ‘šprýmař’, “kdo dělá žerty”, nevyvolává otázku to, že prvotní sloveso *juōk-ja-si juōk-é-si juōk-ti-s* ‘směje se’ nemá u sebe nōmen agentis, protože potřebujeme-li říct “ten, kdo se (právě) směje”, můžeme použít agentivního procesuálního participia, cf. *be-si-juōk-iant-is*. Ptejme se spíš, kde se uplatní výslovně uvedené nōmen āctiōnis *juok-īm-as-is*. Vidíme, že zbývá jen vysoce abstraktní pohled “stav, kdy se někdo směje // kdy se lidé smějí”, případně “skutečnost, že se někdo směje // že se lidé smějí”, tedy obsahový popis deagentivního predikativu *juōk-iam-a-si* ‘kdosi se směje // lidé se smějí’. Ostatně zkusme v češtině vymyslet rozumný text se slovem ‘smání se’.

8.4.4 Vedle litevské lexikografie je nutné zmínit i litevskou lexikologii. Tu v diachronním pohledu dobře zastupuje Saulius Ambrazas (1993), opírající se o dlouhou lingvistickou tradici. Zato v synchronním pohledu se musíme spokojit s morfologickými pasážemi v DLKG (§§ 169–206, 231–274). Uvedená díla pracují s velkými sémasiologickými skupinami «pojmenování (slovesného) děje» a «pojmenování (slovesného) konatele». V jejich rámci pak předvádějí výčty slovotvorných prostředků, jež se snaží soustavně hodnotit z hlediska produktivity, pouze příležitostně však v jasných případech dodávají i sématické diference. Suffixy *-im-as*, *-to-jas*, *-é-jas*, *-ik-as* tak představují pouze dílčí prostředky z větších souborů. Nelze ani říct, že ony jediné jsou vázány na lemmatické kmene výchozího slovesa. To platí o mnoha jiných.

- K infinitivnímu kmeni lze připojit sufix *-sen-*. Výsledný kmen se řadí k paradigmatickému typu IV (⇒ FEM), je prosodické charakteristiky 1A a přízvuk spočívá na stejné slabice jako v infinitivu. Neodvozuje se od sloves s předponami, zvrtný morf při odvozování odpadá, cf. *eļg-ja-si eļg-é-si eļg-ti-s* ‘chová se’ → *eļg-īm-as-is* ‘chování’ vs. *eļg-sen-a* ‘způsob chování’, *laik-o-si laik-é-si laik-ý-ti-s* ‘pobýval, (po)stál’ → *laik-ym-as-is* ‘pobývání’ vs. *laik-ý-sen-a* ‘postoj’. Toto abstraktum označuje slovesný děj s důrazem na to, že se děl nějakým způsobem (a přitom se mohl dít i jinak). Domnívám se, že právě kvůli tomuto rysu se sufix *-sen-* vylučuje se slovesnou předponou: ta totiž slouží k upřesnění způsobu podání či průběhu slovesného děje, cf. II/1.4.7. AtgDLKŽ uvádí na čtyřicet derivátů tohoto druhu, e.g. *rāš-o rāš-é raš-ý-ti* ‘psal’ → *raš-ý-sen-a* ‘stil’ (čí charakteristický způsob psaní), *sāk-o sāk-é sak-ý-ti* ‘řekl’ → *sak-ý-sen-a* “(čí charakteristický) způsob mluvení”, *galv-ó-j-a galv-ó-j-o galv-ó-ti* ‘přemýšlí’ → *galv-ó-sen-a* “(čí charakteristický) způsob přemýšlení”, *gyv-ēn-a gyv-ēn-o gyv-ēn-ti* ‘žije’ → *gyv-ēn-im-as* ‘život’ vs. *gyv-ēn-sen-a* ‘životní stil’, *teis-ja teis-é teis-ti* ‘soudí’ (rozhoduje právní při) → *teis-īm-as* ‘soudní rozhodnutí’ (výsledek) vs. *teis-en-a* ‘soudní řízení’ (průběh), *būn-a būv-o bū-ti* ‘bývá’ → *buv-īm-as* “skutečnost bytí”, sc. ‘pobývání’ vs. *bū-sen-a* “způsob bytí”, sc. ‘stav’ (duše i těla), ‘skupenství’ (hmoty).

- Od infinitivního kmene – leč pouze u sloves, jež v něm, a tedy ani nikde jinde ve svém lemmatickém trojkmeni nemají slabičný sufix – lze slovesné abstraktum odvodit i neslabičným kmenovým rozšířením *-t-*. Vypadá stejně jako participiální formant P2 PERF. Paradigmatické zařazení mají ony deriváty nutně jiné (jinak by se nelišily od participií), a sice III, rodově jsou FEM. Odvozují se od sloves bez předpony i od sloves s předponou. Má-li kmen předponu, přesouvá svůj přízvuk na ni. Prosodická charakteristika je 2A (s předponou) či 2B

(bez předpony). Rovněž participia P2 PERF přesouvají svůj kmenový přízvuk na předponu a nabývají charakteristik 2A či 2B (případ 1A je vázán na participia sloves s kmenotvorným sufixem — a od nich se sledovaná abstrakta neodvozují). Zdůrazněme proto rozdíly: 1° Akút infinitivního kmene přechází na cirkumflex, takže všechny deriváty bez prefixu jsou 2B, cf. *gìn-a gýn-é gìn-ti* ‘hájí, chrání’ → *gìn-t_{2A}-as* ‘který byl předmětem ochrany’ (P2 PERF) vs. *gìn-t_{2B}-is gĩn_{2B}-t-i* ‘obrana’.³⁷ 2° Předponové /ě, ě/ se pod přízvukem dluží, cf. *àp-im-a àp-ém-é ap-iĩm-ti* ‘obejme, pojme (do sebe)’ → *àp-im-t_{2A}-as* ‘přemožený (strachem), zmožený (spánkem)’ (P2 PERF) vs. *ap-im-t_{2A}-is àp-im_{2A}-t-i* ‘obvod (tělesa), objem (výroby)’. Sémantika těchto abstrakt není jednotná, vyplňují «mezery», jež vznikají u různých kořenů, cf. *mĩr-št-a mĩr-é mĩr-ti* ‘zemřel’ → *mĩrtis mĩrti* ‘smrt’, což je prastarý derivát prastarého slovesa, *stó-j-a stó-j-o stó-ti* ‘po-/za-stavil se’ → *sto-t-is stō-t-i* ‘stanice’ (rozhlasová i železniční, nádraží), *ĩm-a ěm-é iĩm-ti* ‘vzal, bral’ → *ĩm-t-is iĩm-t-i* ‘zápas’ (řeckořímský; zápasníci se drží kolem těla), *džĩũ-st-a džĩũ-v-o* (dnes spíš *džĩũ-v-o*) *džĩũ-ti* ‘seschl’ → *džĩũ-t-is džĩũ-t-i* ‘tabes dorsalis’ (nemoc vysychání míchy), což jsou všechno moderní deriváty tradičních sloves; *pà-de-d-a pa-dě-j-o pa-dě-ti* ‘položil’ → *pa-dě-t-is pã-dě-t-i* ‘postavení, situace’, *už-dúo-d-a už-dav-é už-dúo-ti* ‘zadal’ → *už-duo-t-is už-duo-t-i* ‘úkol’. DLKG (§172) tvrdí, že takových derivátů je přes stovku, AtgDLKŽ jich obsahuje dvacet až třicet (záleží na interpretaci).

• Od préteritního kmene lze sufixem *-ěl-* odvodit pojmenování pro člověka na základě konatelského vztahu k výchozímu slovesu. Paradigmatické zařazení je **I.b** (⇒ MASC) nebo **V** (⇒ FEM), prosodická charakteristika 1A, přízvuk spočívá na vlastním kmeni, nikdy na předponě (kromě *pér-*), a to i když IND.PRAET svůj přízvuk na předponu přesouvá. V tomto ohledu se «konatelská» jména chovají stejně jako jiné deriváty préteritního kmene, P1 PERF a nōmen *āctiōnis* na *-im-as*, cf. *nũ-mĩr-é* ‘zemřel’ → *nu-mĩr-é-lis* ‘nebožtík’, *nu-mĩr-ēs* ‘který zemřel’, *nu-mĩr-ĩm-as* ‘úmrtí’. Deriváty uchovávají zvrtný morf, pouze však v pozici mezi předponou a vlastním kmenem, cf. *nu-si-žũd-é* ‘zavraždil se’ → *nu-si-žũd-ěl-is* ‘sebevrah’, *nu-si-žũd-ēs* ‘který se zavraždil’.³⁸ Zatímco nōmina *agentis* na *-tojas*, *-ejas*, *-ikas* zdůrazňují způsoblost ke slovesnému ději, takže označují konatele potenciálního (a velmi často vyjadřují profesi), deriváty na *-ēlis* pojmenovávají jedince odkazem na to, že byl aktuálním konatelem slovesného děje, takže mají blízko k participiu P1 PERF. Uplatňují se všude tam, kde vedle obecného atributu “ten, který se vyznačuje tím, že byl konatelem děje” potřebujeme ještě jeden specializovaný konkrétní význam se stejnými rysy, cf. *su-kĩl-o* ‘povstal’ → *su-kĩl-ēs/-us-is* ‘který povstal’ vs. *su-kĩl-ěl-is* ‘povstalec’, *at-si-skýr-é* ‘vy-/od-dělil se’ → *at-si-skýr-ēs/-us-is* ‘který se vy-/od-dělil’ vs. *at-si-skýr-ěl-is* ‘poustevník’.³⁹ Při tomto pojetí je –

³⁷ Odchylky lze najít jen u dávných slov kořenově příbuzných, e.g. *děť_{1A}-is* ‘snůška (vajec)’ ↔ *dě-d-a dě-j-o dě-ti* ‘klade’, nikoliv u moderních, cf. *su-děť_{2A}-is* ‘složení’, *pa-děť_{2A}-is* ‘situace, postavení’.

³⁸ Na rozdíl od konatelských jmen na *-tojas* se u těchto derivátů zvrtný morf *si* uplatňuje zcela běžně, e.g. *rýžt-a-si rýž-o-si rýž-ti-s* ‘odhodlal se’ → *pa-si-rýž-ěl-is* ‘odhodlanec’, *sténg-ia-si sténg-é-si sténg-ti-s* ‘snaží se’ → *pér-si-sténg-ěl-is* ‘přílišný horlivec’ (cf. *pér-si-sténg-ia* ‘příliš se snaží’).

³⁹ Domnívám se, že hojný paralelní výskyt derivátů na *-ēlis* souvisí s tím, že agentivní participia perfektivní (P1 PERF) se mnohem méně uplatňují coby syntaktická substantiva, a vlastně i adjektiva, než jak to činí jejich procesuální protějšky (P1 PROC), které k sobě žádný sémanticky paralelní derivát nemají. A právě nepoměr v uplatnění kategoriálního paradigmatu (3), které je oproti paradigmatům (2) i (1) jmenné, nepredikátové, souvisí s různou mírou heteroklise v P1(3) mezi PERF a PROC, o níž jsme psali v 8.1.3. Zatímco v procesuálním případě bych psal *su-kýl-ant-is*, *at-si-skir-iant-is* přímo a bez uzardění bych přitom pomlčel o variantách *su-kýl-qs*, *at-si-skir-iqs*, v perfektivním případě kladu na-

v ostrém protikladu k derivátům na *-sena* – velmi důležitý i *Aktionsart* výchozího slovesa, který udávají slovesné předpony, cf. *pa-běg-o* ‘utekl’ (před válkou) → *pa-běg-él-is* ‘běženec’ (válečný) vs. *pér-běg-o* ‘přeběhl’ (k nepříteli) → *pér-běg-él-is* ‘přeběhlík’ vs. *iš-běg-o* ‘vyhnal do výšky’ (strom, mládenec) → *iš-běg-él-is* ‘výrostek’; uplatňuje se též záporný morf, cf. *ne-iš-mān-é* ‘nepochopil’ → *ne-iš-mān-él-is* ‘nechápavec’, *ne-su-si-vałd-é* ‘neovládl se’ → *ne-su-si-vałd-él-is* ‘prchlivec’ (kdo se neumí ovládnout).⁴⁰

• Na základě konatelského vztahu k výchozímu slovesu lze pojmenovat člověka i derivátem o sufixu *-ov-* a paradigmatickém zařazení I (⇒ MASC) či V (⇒ FEM). Přízvuk spočívá na *-ov-*, prosodická charakteristika výsledného kmene je 1B, stejně jako v případě sufixu *-ik-*. Substantivní sufix *-ov-* se vylučuje se sufixy slovesnými, leč pouze v přímém kontaktu, takže *ov-*deriváty vznikají i od sloves se sufixem nestabilním (cf. II/4.3.1). Připíná se ke kmeni préteritnímu, nemá-li sufix, cf. *gēr-ja gēr-é gēr-ti* ‘pil’ → *gēr-ōv-as* ‘píják’, *vālg-o vālg-é vālg-y-ti* ‘jedl’ → *valg-ōv-as* ‘jedlík’, jinak ke kmeni přítentnímu, cf. *iešk-o iešk-ó-j-o iešk-ó-ti* ‘hledal’ → *iešk-ōv-as* ‘žalobce, žalující’ (kdo se k soudu obrací s jistou pohledávkou), *žiūr-i žiūr-ě-j-o žiūr-ě-ti* ‘dívá se’ → *žiūr-ōv-as* ‘dívák’. Zatímco předchozí sufix *-él-* měl blízko k P1 PERF (pojmenovával člověka podle jistého činu, který již vykonal), sufix *-ov-* má blízko k P1 PROC, pojmenovává člověka podle toho, co právě dělá nebo obvykle udělá, když se mu naskytne příležitost: ‘píják’ se vždy rád napije, ‘jedlík’ vždy rád nají, ‘dívák’ se právě dívá, ‘žalobce’ žaluje. Reflexivní morf *si* se při derivaci ztrácí, cf. *varž-o-si varž-é-si varž-y-ti-s* ‘soupeří’ → *varž-ōv-as* ‘soupeř’, kdežto slovesná předpona se uchovává, cf. *sū-gul-a sū-gul-é su-gul-ti* ‘ulehli společně’ → *su-gul-ōv-é* ‘souložnice’.

Zde svou slovtvornou sondu přerušíme, než se propadneme do děsivých a zároveň úchvatných hlubin litevské morfologie: výčet prostředků, jimiž lze od daného slovesa odvozovat substantiva, je obrovský. Viděli jsme, že některá nōmina agentis mají blízko k agentivním participiím, ba dokonce odrážejí jejich vidové dělení na příznakové PERF (e.g. *-él-*) a nepříznakové PROC (e.g. *-ov-*), zatímco jiná mají blíže k participiím deagentivním s videm nepříznakovým (e.g. *-to-*, *-é-*, *-ik-*). Zahlédli jsme, že nōmina āctiōnis usilují o vnitřní sémantickou specializaci, a v budoucnu by nás nemělo překvapit, že narazíme i na velmi úzké okruhy se specifickým formantem.⁴¹ Víme, že mnohé formanty jmenné vyžadují zcela konkrétní

---

před heteroklitickou variantu a za ni teprve přidávám onu paradigmatickou, abych čtenáře, který zná a ctí úsus litevského systému (sic!) hned z kraje nešokoval a umožnil mu rozpomenout se, co neobvyklého jsem o věci vykládal před necelými dvaceti stranami.

⁴⁰ Nenašel jsem žádný doklad na deriváty s morfy *te-*, *be-*, ani *tebe-*, *nebe-*. Logika našeho výkladu je umožňující a v systému nevidím nic, co by jejich existenci bránilo. Zajímá mě proto, zda lze vytvořit text, který by unesl novotvary jako *te-pa-dār-é* ‘tak málo jen udělal’ → **te-pa-dār-él-is* ‘troškař’, *juōk-é-si* ‘smál se’ → **be-si-juōk-él-is* (cf. postava “ptáka posměváka” v tvořivém českém překladu Gerarda Durrella), *te-be-dīrb-o* ‘pořád ještě pracoval’ → **te-be-dīrb-él-is* (označení člověka, který nikdy není doma, protože pořád musí být v práci), *ne-be-dīrb-o* ‘už nepracoval’ → **ne-be-dīrb-él-is* (označení člověka, který to v hierarchii podniku dotáhl tak vysoko, že už nic nedělá, protože všichni ostatní pracují za něho a na něho).

⁴¹ Formant *-tynēs* pro zápasy všeho druhu, cf. *jója jójo jóti* ‘jede na koni’ → *jočynēs* ‘dostihy’, *káunasí kóvėsi káutis* ‘bije se, bojuje’ → *kautynēs* ‘bitva’ (vojenská), *mūšasi mūšėsi mūštis* ‘bije se, pere se’ → *mūštynēs* ‘rvačka’ (hospodská); formant *-yba* pro řemesla a výtvarné techniky, cf. *stāto stātė statyti* ‘stavěl’ → *statyba* ‘stavba, stavebnictví’, *kāla kālė kálti* ‘bušil (kladivem)’ → *kalýba* ‘ražba

lemmatický kmen slovesný. Poznali jsme, že některé formanty jmenné se vylučují s jistými formanty slovesnými, a to z důvodů jak obsahových (formant *-sena* se slovesnou předponou), tak formálních (jmenné sufixy *-ě-*, *-ik-*, *-ov-* s jakýmkoliv sufixem slovesným). Uvědomili jsme si, že výchozí kmen slovesný může do jisté míry poznamenat prosodické chování výsledného jména. Dodejme ještě, že všechny předpony, které se v rozebíraných jmenných derivátech vyskytly, byly v krátkých alomorfech, jež primárně slouží k modifikaci slovesa. To vše dokládá, jak hluboko dokáže lexikálně-gramatický okruh VERBVM vnitřně zasahovat do lexikálně-gramatického okruhu NOMEN.

8.5 Zvratný morf mezi okruhy VERBVM a NOMEN

Pro agentivní i deagentivní participia jsme udávali trojí rozsah kategoriálního paradigmatu: (1) a (2) pro syntaktickou funkci predikátu, (3) pro atribut. Prvními dvěma rozsahy patří participia ke slovnímu druhu sloveso, třetím ke slovnímu druhu adjektivum. Při predikátovém uplatnění představuje participium morfosyntaktickou alternativu pro uerbum finitum. Liší se od něho vlastními soubory morfů kmenových i koncovkových, což jsme v II/2.2 označili za první hierarchickou vrstvu slovesné morfologie. Další vrstvy morfologických prostředků – předpony, aktualizační částice, zvratný morf – sdílejí participium a uerbum finitum společně.

Prostředky oněch tří dalších vrstev lze najít i u slovesných adjektiv a substantiv. Předpony se u jmenných derivátů uplatňují běžně, vždy však v nepříznačových, nezdoloužených podobách, jež slouží primární modifikaci slovesné. Z aktualizačních morfů, jež žádné tvarové obměny nevykazují, se uplatňuje fakticky jen záporové *ne-*. Zajímavé a v několika ohledech problematické je postavení morfu zvratného. Ten má základní podobu *si* s variantami *-s* a *-is*, které se mohou vyskytnout jedině na konci fonotaktického slova, *-s* po samohlásce, *-is* po souhlásce. Základní tvar *si* (a pouze on) však může vstoupit i dovnitř fonotaktického slova, a sice před vlastní kmen (morfy kořenové a kmenotvorné) za úsek prefixový (předklonky a předpony). Činí tak právě tehdy, když je prefixový úsek neprázdný. Již víme (II/3.1), že přítomnost zvratného morfu na konci slovesného tvaru *si* vynucuje užití zvláštních alomorfů konjugačních koncovek. Nyní poznáme, že zvratný morf interaguje i se zvláštními zakončeními predikátů participiálních, ba s deklinačními koncovkami jména.

8.5.1 Začneme participii o kategoriálním rozsahu (1). Ta jsou invariantní, kongruenci nevyjadřují. Deagentivním participiím P2(1) říkáme predikativy. Projevují se charakteristickými morfy *-ma* ve vidu procesuálním (cf. II/3.2.3) a *-ta* v perfektivním (cf. II/3.8.1); v obou případech končí na samohlásku. Nemá-li predikativ prefixový úsek (předpony a předklonky), připíná se zvratný morf za uvedená zakončení, a to v podobě *-si*, cf. *juōk-ja-si juōk-ě-si juōk-ti-s* ‘směje se’ → *juōk-ja-ma-si* ‘ozývá se smích’, *sténg-ja-si sténg-ě-si sténg-ti-s* ‘snažil se’ → *sténg-ta-si* ‘vyvinulo se (přitom nemalé) úsilí’. Vyskytne-li se prefixový úsek, přesune se morf *si* mezi něj a vlastní kmen, cf. *ne-be-si-juōk-ja-ma* ‘smích se už neozývá’, *pa-si-sténg-ta* ‘bylo vynaloženo (nemalé) úsilí’.

---

mincí’, *tāpo tāpě tapýti* ‘natíral (barvou)’ → *tapýba* ‘malířství’; formant *-uvěs* pro svátky a obřady, cf. *věda vědě věsti* ‘žení se’ → *vestůvės* ‘svatba’, *pa-láidoja pa-láidojo pa-láidoti* ‘pohřbívá’ → *láidotuvės* ‘pohřeb’, *gimsta gimě gimti* ‘narodil se’ → *gimtůvės* ‘oslava narozenin’. — To je jen pár příkladů z opravdu velmi mnoha.

Invariantní participia agentivní, zapisovaná P1(1), se vyznačují holým kmenem, jež charakterizují formanty *-nt* ve vidu procesuálním a *-us* v perfektivním; v obou případech tedy končí na souhlásku. Zvratný morf se za tyto formanty klade v podobě *-is*, cf. *juōk-ia-nt-is* ‘...jak se směje’, *sténg-us-is* ‘...že se snažil’. Vyskytne-li se prefixový úsek, přesune se zvratný morf mezi něj a vlastní kmen, přičemž nabývá základní podoby *si*, cf. *ne-be-si-juōk-ia-nt* ‘...jak se už nesměje’, *pa-si-sténg-us* ‘...že se pokusil’.

Můžeme uzavřít, že tvoří-li participium invariantní predikát, připíná se k němu zvratný morf způsobem jednotným a zcela pravidelným. Při větším kategoriálním rozsahu už to platit nebude.

8.5.2 V kategoriálním rozsahu (2) rozlišujeme u agentivních participií s formanty *-nt* a *-us* pět základních případů: čtyři pro kongruenci s podmětem vykazujícím kombinace dvou čísel (SG :: PL) a dvou rodů (MASC :: FEM), pátý pro predikát, jenž ve větě nemá s čím být kongruentní (INKONG). Nepatrnou užitkovou, leč velkou teoretickou hodnotu pak mají ještě dva případy přidatné, postihující kongruenci v kategoriích DU.MASC a DU.FEM.

Víme, že inkongruentní tvar zároveň obsluhuje PL.MASC (tak je tomu vždy, jiné řešení vůbec není) a může nahradit též specifické podoby PL.FEM, jakož i obou rodů DU.

Z dalších úvah vyloučíme participia s neprázdným prefixovým úsekem: tam se zvratný morf klade v podobě *si* dovnitř fonotaktického slova mezi prefixový úsek a vlastní kmen. Omezíme se na případy, kdy se zvratný morf připíná za slovo. Ty rozepisuje tabulka T 8.5/2 pro všechny vokalicko-palatalizační kontexty, v nichž se formanty *-nt* a *-us* mohou vyskytnout. Tabulce T 8.5/2 předchází T 8.5/1, jež rozepisuje případy invariantní.

T 8.5/1

Kmenotvorný formant -nt-			Kmenotvorný formant -us-	
-a-nt-is	- <u>ia</u> -nt-is	-i-nt-is	-us-is	- <u>i</u> -us-is

T 8.5/2

-a-si	MASC	FEM
SG	-as-is	-a-nt-i-s
PL	-a-si	-a-nč- <u>i</u> -os-i

-e-si	MASC	FEM
SG	-es-is	-us-i-s
PL	-e-si	-us- <u>i</u> -os-i

- <u>ia</u> -si	MASC	FEM
SG	- <u>ias</u> -is	- <u>ia</u> -nt-i-s
PL	- <u>ia</u> -si	- <u>ia</u> -nč- <u>i</u> -os-i

-e-si	MASC	FEM
SG	-es-is	- <u>i</u> -us-i-s
PL	-e-si	- <u>i</u> -us- <u>i</u> -os-i

-i-si	MASC	FEM
SG	-is-is	-i-nt-i-s
PL	-i-si	-i-nč- <u>i</u> -os-i

POZNÁMKY K FONÉMATICKE STRUKTÚŘE

- Omezíme-li se na kategorie MASC (kam zahrneme i kategorii INKONG, tvarově totožnou s PL.MASC), kde místo formantů *-nt-* a *-us-* nastupují charakteristická zakončení */-Ṽs#/* a */-Ṽ#/#/* (cf. 8.1.2), vidíme, že zvrtný morf vždy přidává slabiku, napojuje se v podobách *-si* (za samohlásku) a *-is* (za souhlásku).
- V kategorii SG.FEM, kde za formanty *-nt-//us-* vystupuje koncovka *-i*, zvrtný morf slabiku nepřidává, napojuje se jako pouhé *-s*.
- V kategorii PL.FEM, kde za formanty *-nt-//us-* vystupuje koncovka *-ios*, vidíme přídavný segment *-i*. Chápeme jej jako výsledek sřetezení morfů */-ios-&-si#/ > /-iosi#/#/*, který je systémově nutný, protože litevština nepřipouští zdvojené fonémy nikde jinde než na švu předpony a vlastního kmene (cf. I/3.6.2). Zvláštní je vlastně jenom to, proč místo *-si* nebylo užito alomorfu *-is*, který by vedl na **-nč-//us-ios-is*, jako je tomu v SG.MASC i ve tvarech VF, e.g. NON-PERS FUT */'juõk-s-&-si/ > /'juõk-s-is/ ≡ {juõksis}* ‘bude se smát’.⁴²

POZNÁMKA K PROSODÉMATICKE STRUKTÚŘE. Procesuální participia P1(2) za jistých podmínek přesouvají svůj kmenový přízvuk na zakončení */-Ṽs#/* a */-Ṽ#/#/* (cf. 8.1.4). DLKG (§975) tvrdí, že zvrtná participia mají přízvuk na stejném místě jako nezvrtná, nicméně v tom jediném příkladě, který uvádí, to nepotvrzuje: píše jednoznačně *dirbas-is*, *dirba-si* (§§973, 975) s přízvukem na kmeni vedle *dirbās*, *dirbā* (§§959, 972), kde dvojí značení vyznačuje dvě možnosti přízvukování. Zdá se, že systém umožňuje dvojí chování přízvuku a spisovná norma není jednotná: Jablonskis (1922: §66) ve svém výkladu přízvuk nevyznačuje, Ambraška et Žiugžda (1937: §123) uvádějí jediný příklad, z něhož nelze nic vyvodit, Senn (1929: Lek.36 §10) tvrdí totéž co DLKG (§975) a navíc dokládá příkladem *giriās – giriās-is – ne-si-giriās* ‘že... chválí – chválí se – nechválí se’, kdežto později (1966: §224) s odvoláním na LKRŽ (§69) tvrdí, že zvrtný morf na konci slova způsobuje návrat přízvuku na kmen, cf. *giriās – giriās-is*. Že reflexivní participia mají přízvuk na kmeni i v tvarech, kdy nereflexivní protějšky jej odsouvají na zakončení, tvrdí též Otrębski (1956: §555).

UPLATNĚNÍ kategoriálního případu INKONG ve zvrtné podobě je velmi omezené. Slovesa běžně užívaná bez podmětu nebývají zvrtná, cf. *aušta* ‘svítá’ → *auštā* ‘že svítá’, *pasniġo* ‘nasněžilo’ → *pasniġe* ‘že je vše pod sněhem’. Slovesa, u nichž morf *si* představuje větný člen, mají nutně i podmět, takže jejich predikátové protějšky P1(2) pod kategorií INKONG nespádají. Slovesa, u nichž je morf *si* čistě formální, využívají pro odosobnělé podání predikativu P2(1), cf. *juõkiasi* ‘směje se’ → *juõkiamasi* ‘ozývá se smích’, *sténgesi* ‘snažil se’ → *sténgtasi* ‘vyvinulo se (přitom nemalé) úsilí’, jenž fakticky pokrývá i modalitu teoretických případů *juõkiasi* ‘prý se kdo směje’, *sténgesi* ‘že se kdos pokusil’. Podobně i transformace *sākosi* ‘říká se’ → *sākasi* ‘prý se říká’ je málo pravděpodobná vedle mnohem usuálnějšího predikativu *sākoma*. I s vědomím uvedených potíží políčko INKONG pro zvrtné případy vyplňujeme: všechny tvary jsou shodné s jasně doloženými případy PL.MASC a textové uplatnění zůstává v potenci intelektuální hry, k níž se P1(2) propůjčuje, cf. II/1.2.3, 1.4.2.

⁴² Otrębski (1956: §555) se reflexivnímu tvaru PL.FEM vyhýbá a tvrdí, že zvrtný morf se připojuje jen v kategoriích SG.MASC&FEM a PL.MASC. Uvážíme-li, že tvar PL.MASC, původem INKONG, je nepříznačový a jako takový dokáže pokrýt i PL.FEM (cf. 8.1.2, poznámky systémově dynamické), nezní jeho tvrzení nijak nelogicky.

DUÁL. Na konci části 8.1.2 jsme vyložili, že rozšíříme-li kategoriální paradigma P1(2) o duál, můžeme je vyplnit jednak nepříznakovým zakončením původu INKONG, jednak silně ikonickými koncovkami *-u* (DU.MASC) a *-i* (DU.FEM), připojenými za formanty *-nt-//us-*. Literární doklady na zvrtné participium v DU neznám, jediný gramatik, který uvádí příklady, je Jablonskis (1922: §66); Senn, Otrębski, Ambraška et Žiugžda, stejně jako DLKG k věci mlčí.⁴³ Jablonského příklady znějí: DU.MASC *Ir tuodu ratu, sako, sukančiuosi (sukąsi)* ‘A ta dvě kola se prý otáčejí’, DU.FEM *Ko jiedvi nesimylinti, ko barantisi?* ‘Pročpak se ony dvě nemají rády? proč se hádají?’. Zvláštní je to, že koncovka DU.MASC vystupuje před zvrtným morphem ve svém zdloženém alomorfem *-uo*, kdežto koncovka DU.FEM zůstává v základním tvaru krátkém, sc. *-i*, ačkoliv i ona disponuje zdloženým alomorfem, který Jablonskis uvádí v sousedním paradigmatu (§63) na příkladu *sukant-ie-ji* ‘ty dvě, které se otáčejí’.

KRÁTKÝ A ZDLOUŽENÝ ALOMORF. Nejednoznačnost, jež se v Jablonského příkladech vyskytla, je snadné vysvětlit zvenčí, mimolingvisticky, spekulací psychologickou: tvůrce moderního spisovného jazyka, veden snahou popsat všechny systémově možné případy, si tam, kde neměl po ruce živé příklady, vymýšlel vlastní, a v okrajové kategorii DU se při takovém vymýšlení dopustil nedůslednosti. To je však naprosto nezajímavé. Systémově uvažující lingvista se musí ptát jinak. Pokud si zvrtný morf v koncové poloze vynucuje zdložené alomorfy koncovek slovesných, jak se v koncové poloze chová ke koncovkám jmenným? Genese kompositní deklinace nás přitom upozorňuje, že jiné příklonky si zdložené alomorfy deklinačních koncovek opravdu vynutily.⁴⁴

8.5.3 Jablonského «nedůslednost» vypadá jako nedůslednost jedině proto, že jeho dva příklady nelze s ničím srovnávat. Leč kategoriální paradigma o rozsahu (2) obsluhuje ještě jeden typ participií. Mají charakteristický formant *-dam-* a značili jsme je P1½. Tam můžeme «nedůsledně» uplatňování zdložených alomorfů pozorovat soustavně, cf. T 8.5/3.

T 8.5/3	MASC	FEM
SG	-dam-as-is	-dam-a-si
PL	-dam-ie-si	-dam-os-i

FONÉMATICKÁ STRUKTÚRA

- Reflexivní tvary SG.MASC&FEM jsou u *dam-*participií zcela analogické reflexivním tvarům *nt-* a *us-*participií: přidávané zvrtné morfy jsou slabičné a připojují se v podobách *-is* za souhlásku, *-si* za samohlásku.

⁴³ Nevím ani o historickém dokladu P1(2) v DU se zvrtnou příklonkou. Předpokládám nicméně, že kdyby jasný doklad byl znám, dávno by se již stal bonum commūne litevské historické mluvnice.

⁴⁴ Koncovka SG.FEM *-i* je totožná s koncovkou N.SG deklinačního typu IV.b a jako taková historicky disponuje zdloženým alomorfem *-ī*. Ten je v nejstarších památkách dobře doložen v prvotní fazi kompositního skloňování před příklonkou *-ji*, cf. *O brągiii ir stebúklingoii pūta* (267₃₇) ‘ó, ty drahé a zázračné hody!’, *anóii diená baysiii* (16₃₅) ‘onen hrozný den’ (Daukša: *Postilla* 1599).

- Reflexivní tvar PL.FEM *-dam-osi*, jenž se od nereflexivního *-dam-os* liší jen koncovým segmentem *-i*, vykládáme podobně jako u P1 sřetěžením */-dam-os-&-si#/ > /-dam-osi#/*.
- Ve tvaru PL.MASC *-dam-ie-si* se reflexivní morf připíná za samohlásku v obvyklé podobě *-si*. Koncovku *-i* přitom nahrazuje její zdložený alomorf *-ie*. To odpovídá alomorfnímu střídání *-u ↔ -uo* u P1(2) v DU.MASC.

PROSODÉMATICKÁ STRUKTÚRA

Pokud jsme u P1(2) upozorňovali, že systémové chování a spisovná norma jsou do té míry nejasné, že DLKG dává příklady neodpovídající jejím vlastním tvrzením, u P1½ je stav jednoznačný: končí-li tvar kongruenční koncovkou, pak dovoluje-li to kmenová struktúra výchozího slovesa, slovní přízvuk se koncovce nabízí, a ta jej podle svých prosodických vlastností přijme, či nepřijme (cf. 8.1.7); stojí-li však za koncovkou ještě zvrtný morf, přízvuk se konci slova vůbec nenabízí. Zdůrazněme, že pohybu přízvuku nevádí sama přítomnost zvrtného morfu: stojí-li před vlastním kmenem, přízvuk zůstává pohyblivý, cf. *ne-si-juok-dam-à*, *ne-be-si-juok-dam-i*; vadí pouze jeho postavení za koncovkou, cf. *juõk-dam-a-si*, *juõk-dam-ie-si* 'smějíc se, smějice se'.⁴⁵ Vzhledem k tomu, že přízvuk se v paradigmatu nepohybuje, nevádíme v tabulce T 8.5/3 u komplexních reflexivních zakončení raději vůbec žádné prosodické charakteristiky.

Nacházíme-li v PL.MASC před reflexivním morfem místo základní kongruenční koncovky *-i* její zdložený alomorf, máme důvod se ptát, proč zároveň nenacházíme v SG.FEM místo krátké koncovky *-a* její zdložený alomorf *-o*. Odpověď dává již jen pohled na tabulku T 8.5/3: zdložený alomorf SG.FEM *-dam-o-si* by se nijak nelišil od PL.FEM *-dam-os-i*.

Tvary SG.FEM *-dam-o-s* jsou přitom historicky doložené, stejně jako varianta PL.FEM *-dam-os-is*, jež brání homonymii SG&PL.FEM. Historicky je však doložena i apokopa reflexivního morfu, jež PL.FEM *-dam-os-is* redukuje zpět na *-damos*, stejně jako redukuje SG.MASC *-dam-as-is* zpět na *-dam-as*. Za výslednici právě této síly pak pokládám alternativu *-damos*, invariantní podobu zvrtného P1½, platnou pro všechny čtyři kombinace čísla a rodu (Jablonskis 1922:§197).

Již jsme upozornili, že ani nejstarší z moderních gramatik litevštiny nepopisují duálové tvary P1½. V literárních dílech z konce XIX a počátku XX století přesto doklady nacházíme, výlučně však pro DU.MASC. Mezi nimi znám i jeden s reflexivním morfem za koncovkou. Vyznačuje se zdloženým alomorfem *-dam-uo-si*. Zní ...*per visą savo amžiu darbavovos* (VF 1.DU) *savo brangiai tėvynei, rūpindamuosi* (P1½ DU.MASC) *jūsų laime, kovodamu* (P1½ DU.MASC) *su priešais...* 'po celý svůj život jsme oba pracovali pro naši drahou vlast, starajíc se o vaše blaho a bojujíc s jejími nepřáteli' (Šatrijos Ragana: Lietuvos senovės istorijos).

8.5.4 Agentivní stejně jako deagentivní participia o kategoriálním rozsahu (3) přibírají zvrtný morf jedině v poloze mezi vlastním kmenem a prefixovým úsekem. Pro deagentivní participia je tímto prohlášením pokryt i kategoriální případ (2), který jsme samostatně nevykládali, protože paradigma P2(2) je tvarově totožné se souborem nominativů z P2(3) a v samotné

⁴⁵ Otrebski (1956:§597) kupodivu uvádí pro P1½ přízvuky *nešdamà-si*, *nešdamie-si*, zatímco u P1(2) zdůrazňuje (§555), že zvrtný morf v koncové poloze pohybu přízvuku brání, sc. *nešq̄s* vs. *něšq̄s-is*, *nešq̄* vs. *něšq̄-si*, a totéž tvrdí pro reflexivní substantiva (§189).

kategorii nominativu vychází přiřazení k P2(2) či k P2(3) jedině ze syntaktického rozboru, cf. *ar mào sutartīs* (N.SG FEM) *jau dirèktoriaus pasirašýta?* (P2(2) SG.FEM) ‘mám už smlouvu od ředitele podepsanou? vs. *dirèktoriaus pasirašýta* (P2(3) N.SG FEM) *sutartīs* (N.SG FEM) *jau gulėjo ant stālo* ‘ředitelem podepsaná smlouva už ležela na stole’.

Nemá-li sloveso prefixový úsek, zvrtný morf odpadá, cf. *vėža-si / ne-si-veža* (VF) *málkų iš miško* ‘veze si / neveze si dříví z lesa’ → *miškè yrà málkų ir vežamū* (P2) *ir ne-si-vežamū* (P2) ‘v lese je dříví, které si člověk může a jiné zas nemůže odvézt’ (musí se předem domluvit s hajným), kde zvrtnému slovesu kladnému bez předpony odpovídá participium nezvrtné, kdežto témuž zvrtnému slovesu bez předpony, ale se záporným morfem odpovídá participium zvrtné, mající morf *si* v úseku prefixovém, jež vytvořila záporka *ne*. Chceme-li udržet morf *si* i bez záporného morfu, musíme prefixový úsek vytvořit jiným morfem, sémanticky vhodnou předponou, e.g. *šitos málkos tàvo nu-si-vežamos* (P2) ‘tady ta hromada dříví je tvoje, aby sis ji odvezl’.

Podobně pro agentivní slovesa doložíme vypouštění zvrtného morfu v koncové pozici příkladem *su veřkiančiais veřk*, *su juōkiančiais juōkis* ‘s plačícími plač, se smějícími se se směj’, kde obě participia (s prázdným prefixovým úsekem) jsou shodně nezvrtná, kdežto příslušná slovesa jsou jedno nezvrtné a jedno zvrtné.⁴⁶ Chceme-li udržet zvrtný morf *si*, dává se před P1 PROC aktualizační morf *be-*, cf. *výrai gīria-si* ‘muži se chlubí’ → *be-si-giriantys výrai* ‘chlubící se muži’, *mótinoms rūpina-si vaikaīs* ‘matky se starají o děti’ → *vaikaīs be-si-rūpinančioms mótinoms* ‘pro matky starající se o děti’, *studeñtai dōmi-si* ‘studenti se zajímají’ → *kėletas ýpač be-si-dōminčių studeñtu* ‘pár obzvlášť se zajímajících studentů’. V případě P1 PERF, jenž se s *be-* sémanticky vylučuje, se užívá obsahově vhodných předpon, velmi často – *byt*’ ne výlučně – předpony *pa-*, cf. *sàvo darbaīs pa-si-gýrusys výrai* ‘muži, kteří se pochlubili svými činy’, *sàvo vaikaīs pa-si-rūpinusioms mótinoms* ‘matkám, které se postaraly o své děti’, *kėletas pa-si-domėjusių studeñtu* ‘pár studentů, kteří projevíli zájem’.

Můžeme uzavřít, že deklinační koncovky atributivních participií za sebou příklonný morf *si* nepřipouštějí. Deagentivní participia rozsahu P2(3) se v tomto ohledu shodují s P2(2), agentivní participia P1(3) se naopak odlišují od chování jak P1(2), tak P1½.

Narazíme-li za přítomným, případně za infinitivním kmenem slovesným na segment *-V-m-as-is*, případně *-t-as-is* (kde *V* je formant konjugačně-paradigmatického zařazení přítomného kmene, cf. II/3.1.2), jde nutně a jednoznačně o tvary N.SG MASC kompositního skloňování P2(3), odlišné od nekompositních N.SG MASC *-V-m-as*, *-t-as*, a tyto kompositní tvary představují v kategorii čísla protějšky k N.PL MASC *-V-m-ie-ji*, *-t-ie-ji*, v kategorii rodu zase k N.SG FEM *-V-m-o-ji*, *-t-o-ji*. Segmenty *-V-m-as-is* a *-t-as-is* z P2(3) se tedy interpretují zcela jinak než segment *-dam-as-is* z P1½.

Zato u agentivních participií posloupanost *-V-ntis* či *-usis*, následující za slovesným kmenem přítomným či préteritním, segmentujeme *-V-nt-i-s* či *-us-i-s* a interpretujeme jako reflexivní protějšek P1(2) k SG.FEM *-V-nt-i* či *-us-i*. Kompositní tvary P1(3) by v N.SG FEM vypadaly *-V-nč-ĭ-o-ji*, případně *-us-ĭ-o-ji*. Podobně rozlišujeme *-V-nč-ĭ-os-i* či *-us-ĭ-os-i* coby reflexivní P1(2) v kategorii PL.FEM a *-V-nč-ĭ-os-ĭ-os* či *-us-ĭ-os-ĭ-os* coby kompositní P1(3) v kategorii N.PL FEM. Reflexivní segmenty *-V-nč-ĭ-osi* i *-us-ĭ-osi* jsou přitom analogické segmentu *-dam-osi* coby reflexivnímu FEM.PL P1½.

⁴⁶ Všimněme si, že české participium ‘smějící se’ si zvrtný morf, u slovesa povinný, uchovává.

Upozorněme, že segmenty *-Ų-ntis* a *-usis* jsou trojnásobně homonymní, představující 1° reflexivní P1(1), sc. *-Ų-nt-is* a *-us-is*, 2° reflexivní P1(2) v kategorii SG.FEM, sc. *-Ų-nt-i-s* a *-us-i-s*, a 3° nepříznačové – tedy nereflexivní, neb takové vůbec není, a nekompositní, byť takové být může – P1(3) v kategorii N.SG MASC, sc. *-Ų-nt-is* a *-us-is*. A dodejme ještě, že reflexivní P2(1) *-V-ma-si* i *-ta-si*, jež připomínají reflexivní P1½ SG.FEM *-dam-a-si*, nezakládají homonymii s P2(2) SG.FEM **-V-ma-si*, **-ta-si* z toho jediného důvodu, že P2(2) – ani ostatně P2(3) – zvrtný morf na konci slova vůbec nepřipouštějí.

8.5.5 Z dosavadního rozboru je zřejmé, že nikoliv koncovka, nýbrž paradigmatické zařazení rozhoduje o tom, zda se za participium coby fonotaktické slovo může připojit zvrtný morf *si*. Stejně koncovky schématu IV.b obsluhují FEM P1(2) i P1(3), stejné koncovky schématu IV obsluhují FEM P1½ i P2(2,3), leč v prvních případech za sebou *si* připouštějí, ve druhých nikoliv. Podobně to platí pro koncovky schématu I obsluhující MASC paradigmata P1½ ze strany jedné a P2(2,3) ze strany druhé. Speciálně jsme zatím neviděli formální paradigma, které by připouštělo morf *si* za koncovkami vyjadřujícími proměnu pádu. Jeden typ však ještě zbývá prozkoumat. Vytvářejí jej nōmina āctiōnis reflexīua.

Nereflexivní případ jsme podrobně popsali v části 8.4.1, kde jsme i upozornili, že tato substantiva připouštějí zvrtný morf *si* jak uvnitř fonotaktického slova, tak na jeho konci. Příklady jsme uváděli v N.SG, což jak záhy uvidíme, je důležitá okolnost. Deklinace substantív, která mají morf *si* uvnitř slova, nepřináší žádné těžkosti, cf. *pa-si-māt-ė* ‘uviděli se’ → *iki pa-si-māt-ym-o* (G.SG) ‘na shledanou’, ad litteram “až do shledání”. Soustředíme se proto na případy s morfem *si* na konci slova. Systém je umožňuje odvozovat bez omezení, a to jak z důvodů formálních, e.g. *teirājuja-si teirāvo-si teirāuti-s* ‘vyptává se’ → *teirāvīm-as-is* ‘vyptávání se’, *stėngia-si stėngė-si stėngti-s* ‘snaží se’ → *stėng-īm-as-is* ‘snažení se’ (výchozí slovesa jsou pouze reflexivní), tak v případech funkčních, e.g. *moko mókė mokyti* ‘učí (kdo koho)’ → *mók-ym-as* ‘učení’ :: *mók-ym-as-is* ‘učení se’ ← *moko-si mókė-si mokyti-s* ‘učí se (kdo čemu)’, *vařžo vařžė vařžyti* ‘mocí zabavuje, omezuje’, ‘dává do dražby’ → *vařž-ym-as* ‘násilné omezování’ :: *vařž-ym-as-is* ‘vzájemné soupeření’ ← *vařžo-si vařžė-si vařžyti-s* ‘soupeří (spolu navzájem)’.⁴⁷ Vzdor neomezené produktivitě je však jejich systémové skloňování nápadně omezené.

Je zvláštní, že soudobé litevské gramatiky reflexivní substantiva vůbec netematizují: mlčí o nich Paulauskienė (1994) stejně jako Valeckienė (1998). DLKG se o nich zmiňuje při slovo tvorbě (§170) a v souvislosti s flexí jen stroze poznamenává (§121), že v PL se u nich užívají pouze dva pády, nominativ a genitiv, což ilustruje příklady *verž-īm-ai-si*, *keit-īm-ai-si* (N.PL), *verž-īm-ų-si*, *keit-īm-ų-si* (G.PL) ‘hrnutí se (koho kam)’, ‘proměňování se (čeho v co)’. Důvody omezení DLKG neuvádí, příklady, neřku-li náhradní řešení v pádech formálním paradigmatem nepokrytých rovněž ne. Skloňování v SG není vůbec předvedeno, lze se proto domnívat, že se od nezvratných jmen liší jen přidáním morfu *si*: kdyby tomu bylo jinak, jistě by o tom byla zmínka.

Dosti odlišný obraz však podávají zakladatelé moderních litevských gramatik. Jablonskis (1922: §34) tvrdí, že zvrtná slovesná substantiva se používají ponejvíce v N.SG, a pokud snad ještě v jiných pádech, pak se zvrtný morf prostě vypouští. Nabízí však i příklady zvrta-

⁴⁷ Substantív se zvrtným morfem na konci uvádí AtgDLKŽ přes sedm set. To je jistě obrovský počet, i když se domníváme, že v mnoha případech jde spíše o teoretické konstrukty, cf. 8.4.3.

ného skloňování v nepřímých pádech, poznamenává, že se užívá pouze SG: A.SG *-im-q-si*, G.SG *-im-o-si*, I.SG *-im-u-si* s variantou *-im-uo-si*. Senn (1929: Lek.11 §2) podává celé paradigma zvratného skloňování a zdůrazňuje, že se děje pouze v SG, přičemž chybí L.SG (ani necítí potřebu zmínit též absenci V.SG); ke tvarům, jež předvádí Jablonskis, fakticky dodává jen D.SG *-im-ui-si*. Oba shodně poznamenávají, že vedle právě předvedeného typu skloňování existuje ještě druhý, invariantní, vyznačující se ve všech pádech jednotným zakončením *-im-os*. Jablonskis jeho kategoriální rozsah neupřesňuje, Senn i u něho vylučuje L.SG. Ambraška et Žiugžda (1937: §56) podávají celou věc zjednodušeně, ne-li mechanicky: reflexivní substantiva se skloňují pouze v SG, a to podle I, přičemž za pádové koncovky se přidává *-si*. I.SG uvádějí jedině jako *-im-u-si* a přidávají L.SG *-im-e-si*; větné příklady neposkytují.

Je nesnadné doložit reflexivní substantiva textovým užitím. Procházím-li cíleně volená hesla LKŽ, nápadně často narážím právě na příklady převzaté z Jablonského, které mohou být i jeho vlastním výtvozem ad hoc.⁴⁸ Ojediněle nacházím i tvar G.PL, cf. *tu* (G.PL) *skundimos* (INVAR), *édimos* (INVAR) *po kaimus daugybės!* ‘a toho vzájemného obviňování a hádání, co je všude po venkově!’ (LKŽ XII:1130), kde je invariantní tvar užit s kongruentním přívlaskem G.PL. Hezký příklad dává exilová historička Vaida Daugirdaitė-Sruogienė: *būta skaudžiu priešinimusi* (G.PL) ‘docházelo k případům ostrého odporu’ (Lietuvos istorija, Vilnis 1990:141), jež užívá plně paradigmatického tvaru G.PL s příklonkou *si* za koncovkou.

Nelze přehlédnout nápadnou shodu dvojího traktování reflexivních substantiv s dvojím traktováním reflexivních participií P1½ (8.5.3): z jedné strany přímé sřetězování koncovkového a zvratného morfu při opatrném využití zdložených alomorfů koncovek tam, kde jsou, z druhé strany vyplnění celého kategoriálního paradigmatu jediným neproměnným zakončením s charakteristickou posloupností *-os* (*-im-os*, *-dam-os*). Jablonskis navíc obojí uplatnění invariantní podoby na *-os* charakterizuje jako regionální záležitost žemaitskou a částečně též východoaukštaitskou, což jsou velké a nesousední oblasti.

Z lexikálních sond, jež jsem podnikal v LKŽ, které však rozhodně nemohly být vyčerpávající, vychází, že spontánní doklady, do slovníku převzaté z terénního výzkumu a folklórních sběrů, vesměs užívají invariantního řešení na *-imos*. Řešení cestou komplexního skloňování, kdy se paradigmatická koncovka sřetězuje se zvratným morfem, jsou naopak příznačná pro intelektuální tvorbu autorů, kteří svým jazykem naprosto uvědoměle budují neexistující, či existenčně ohroženou vlast, což po výtce platí jak pro Daugirdaitė-Sruogienė 2. poloviny století XX (cf. *suprā*), tak pro Daukanta 1. poloviny století XIX (cf. *īnfrā*).

Zdložený alomorf předvádí jedině Jablonskis (i všechny příklady, jež jsem našel v LKŽ, pocházejí právě od Jablonského), tedy autor, jehož lze pokládat za samojediný zdroj moderní spisovné normy. Zdložený alomorf je doložen pouze v I.SG; teoretické srovnání by sice mohly nabídnout A.PL, případě N//A.DU, leč Jablonskis zdůrazňuje, že studovaná slova se skloňují jedině v SG. Mám důvod si myslet – a podávám to coby thesi, tedy jako představu o uspořádání (kousku) světa za horizontem přímé ověřitelnosti, aniž chci na oně před-

⁴⁸ Hlavním zdrojem Jablonského příkladů není jeho *Gramatika* (1922), nýbrž kritická studie vyprovokovaná jedním tehdejší překladem do litevštiny (1927). Jablonskis tvrdí, že překladateli a redaktorovi, kteří jsou za špatný překlad zodpovědní, předkládá soubor správných tvarů, jak je užívají vzdělaní lidé; zdroje neuvádí. Příklady uspořádal do oddílů podle pádů, věty v jednotlivých oddílech předkládané mají shodné základní lexikální obsazení a oddíl od oddílu se liší sémanticky vhodnými úpravami syntaktické struktury, aby bylo možné všechny pády postupně předvést. Jedná se tedy o Jablonského syntakticko-sémantické variace na příklady neznámého původu.

stavě stavět jakýkoliv další výklad – že Jablonskis záměrně uvedl do hry jistou možnost, kterou viděl v potenci systému. Nejprve předvede bezproblémové řešení: užít zvratného morfu jen v nominativu, ostatní pády tvořit bez něho; to ostatně odpovídá vztahu P1(2) a P1(3). Pak dá příklady – nikoliv paradigma – na skloňování se zvratným morfem za koncovkou. Přitom zkouší i jistý «umělý archaismus», jenž vyplývá z logiky věci: použít v I.SG zdloženého alomorfu. V některých svých příkladech dává oba tvary, v jiných používá jen tvaru krátkého, základního; to připomíná jeho přístup k DU P1(2), jak jsme upozornili v 8.5.2.⁴⁹

Poválečné gramatiky kategoriální rozsah reflexivních substantiv rozšiřují. Senn (1966: §112) do singulárového paradigmatu přidává L.SG, jež ve druhém svazku, čítance (1957: 99) dokládá autentickým textem Simona Daukanta (1793–1864), a zmiňuje tvary N.PL *laňkst-ym-ai-si*, G.PL *laňkst-ym-u-si* ‘poklonování, podlézání’, leč nedokládá je textově. Stejně tak Otrębski (1956: §§187–191) udává paradigma s celou kategorií SG, leč pouze s N&G.PL. Týmž stav nakonec letmo zmiňuje i DLKG (§121).

Senn i Otrębski – nikoliv však DLKG – upozorňují na prosodickou zvláštnost reflexivní deklinace: *nōmina āctiōnis* mohou mít kmeny 1B, takže koncovky I&L.SG z nich na sebe přetahují přízvuk, cf. /ba'r-im_{1B}-&-u^hb/ > /bari'mu/, /ba'r-im_{1B}-&-e^ob/ > /bari'me/ ‘hubování, nadávání’. U zvratných substantiv však i v těchto pádech zůstává přízvuk na kmeni, jako by přítomnost morfu *-si* rušila působnost rysu *b*, sc. /ba'r-im_{1B}-&-u^hb-&-si/ > /ba'rimusi/, /ba'r-im_{1B}-&-e^ob-&-si/ > /ba'rimesi/ ‘hádka, hádání se’. Takto navozená stálost přízvuku odpovídá stálosti přízvuku při invariantním skloňování se zakončením *-im-os*.

Domnívám se, že nepoměr mezi neomezenou produktivitou tohoto derivátu v abstraktním systému jazyka a jeho omezenou kategoriální flexí tamtéž souvisí s lexikální sémantikou. Nezvratná *nōmina āctiōnis* se užívají ve všech pádech a v obou číslech, a to především díky konkrétním významům, jichž mohou nabývat (8.4.1). Zato zvratná, zvláště pokud morfu *si* představuje větný člen, jsou mnohem víc vázána na abstraktní pojmenování činnosti a jako taková se uplatní spíše v SG. Séma PL působí slootovorně v tom smyslu, že označuje větší počet případů takto abstraktně pojmenované činnosti, přičemž jak N.PL, tak G.PL slouží k vyjádření existence, výskytu takových případů: G je příznakově «partitivní», zdůrazňuje neuzavřené množství. Kategoriálně neúplná paradigmata komplexního skloňování jsou samozřejmě výtvorem gramatiků, kteří chtěli postihnout rozsah textově doložených výskytů. Jablonskis (1922) se o paradigma vůbec nestará a pouze naznačuje, jak by ono komplexní skloňování mohlo vypadat. Senn (1929) nevěří, že by se reflexivní substantivum mohlo uplatnit v L, a proto L.SG z paradigmatu vylučuje; když pak najde příklad, navíc příklad starý, Daukantův (tedy nikoliv jen Jablonského návrh a následný pokus uvést jej v život), okamžitě své paradigma rozšiřuje (1966: §112).⁵⁰

⁴⁹ Zdloužený alomorf zmiňuje též Senn (1929, 1966), který otevřeně vychází z Jablonského, a Otrębski (1956:§188), který se od Jablonského distancuje do té míry, že ho povětšinou vůbec necituje. Nápadné je, že Otrębski u zdlouženého alomorfu neuvádí ani zdroj ani historický či dialektální příklad, přičemž svou knihu píše tak, že co může z vlastních sběrů a rešerší doložit, to vždy dokládá.

⁵⁰ Na Daukantově příkladu Senna navíc zaujala podoba *elgim-e-si* s vyznačenou nosovkou, jež ve starých, leč historických dobách v koncovce L.SG byla. To samo však ještě není doklad mimořádného stáří zvratného skloňování, spíš jen obraz dobového stavu zániku nosovek: zanikají v koncové poloze, je-li však tato poloha kryta, zůstávají.

Komplexní skloňování jistě bylo v potenci systému, prosadilo se však až v moderní době v souvislosti s potlačením jeho invariantního konkurenta zakončeného na *-imos*. Ten v autentických příkladech ze starého rurálního světa popisuje, jak se lidé mezi sebou hádají (*barimos*), perou (*mušimos*, *pešimos*) a vůbec vedou spory (*vařžymos*), ale též vemlouvají do přízně (*piršimos*), případně modlí (*meldimos*). Komplexní skloňování s příklonkou *si* se v úplném paradigmatu neprosadilo a my se nebudeme snažit rozetnout začarovaný kruh, zda příliš úzká lexikální sémantika nedovoluje využít všech morfologických možností, či naopak zda nedostatečná morfologická výbava nepřekáží lexikálněsémantickému prosazení.

8.5.6 ZÁVĚR. Zvratný morf *si*, který se připíná za uerbum finitum, participium i za nōmen āctiōnis, si zdložený alomorf koncovky nevyhnuje automaticky. Rozlišujme.

1° V koncovkách konjugačních jsou zdložené alomorfy před zvratným morfem (1.SG *-uo-si*, 2.SG *-ie-si*, 1.PL *-mē-s*, 2.PL *-tē-s*, 1.DU *-vo-s*, 2.DU *-to-s*) jedině možné. Představují kontinuitu dlouhých tvarů, které nikdy nebyly zkráceny a systém i úsus je po staletí udržují v nezměněné podobě.

2° V koncovkách P1½ potkáváme jak tvary, které během vývojových proměn systému nikdy zkráceny nebyly (PL MASC *-dam-ie-si*), tak tvary, které zkráceny byly (SG FEM *-dam-a-si*). Ke zkrácení došlo proto, aby se předešlo homonymii (PL FEM *-dam-osi*), a z druhé strany podnět ke krácení nevyšel třeba i proto, že se vůbec nesystematizovala kategorie, která by homonymii mohla vnést (DU FEM **-dam-ie-si*). To, že ve formálním paradigmatu vůbec došlo k nějakému pohybu, se projevilo i vytvořením alternativy s jedinou podobou *-dam-os*.

3° Pokud jde o nōmina āctiōnis, pak výchozí stav neznáme, ba nemůžeme ani předpokládat, že už před staletími existovalo ucelené deklinační paradigma. Invariantní zakončení *-im-os* nicméně svědčí o tom, že zvratný morf s deklinačními koncovkami interagoval. Nejsm si jist, zda zdložený alomorf I.SG *-im-uo-si* vůbec kdy existoval mimo Jablonského příklady, jisté naopak je, že v moderním systému se neuchytil. Jistě i z toho důvodu, že se neopírá o tvarovou kontinuitu přes všechny historické (tedy textově doložené) proměny systému.

Rozdíl se projevuje i v prosodickém chování. V případech 2° i 3° brání morf *-si* pohybu přízvuku. Příklad 2° můžeme vysvětlovat tak, že iniciativa kmene směřuje k poslední slabice, a stane-li se, že tou slabikou není koncovka, nýbrž zvratný morf, nabízený přízvuk není přijat. To vidíme jak u P1(2), tak u P1½. Příklad 3° si však žádá jiného vysvětlení: morf *-si* způsobuje, že předchozí koncovka přestává aktivně na sebe přetahovat přízvuk z kmene.

V obou případech (2° i 3°) se přidáním morfu *-si* mění prosodické chování koncovky způsobem zcela odlišným jak od toho, co můžeme pozorovat při přidávání morfů *jis//ji*, či *du//dvi* v komplexech absolutních oxyton (6.4.1.1, 7.1), tak od toho, co způsobily přehodnocené morfy *jis//ji* v prosodickém chování kompositních zakončení (7.3.3).